

ALBINA PINDULUI

LITERE, ȘCIINȚE ȘI ARTE.

Redactor: GRIGORIE HARALAMB GRANDEA.

S U M A R :

- EMANCIPAȚIA FEMEILOR, conferință ținută la Berlin, de Doctorul Virchow și tradusă de Doctorul CHERNBACH.
- TEATRUL CA INSTITUȚIE MORALĂ. studiu de SCHILLER, tradus de B. V. VERMONT.
- SUVENIRUL. poemă de Alfred de Musset, tradusă de BARONZI.
- PLECAREA LA BĂI. de Doctorul V. I. VLĂDESCU.
- CAPACITATEA ROMÂNILOR DE PESTE DUNĂRE, studiu de G. Rozia. tradus de SEROIŪ HAGIADE.
- SALONICUL ȘI OLIMPUL. de D. BOLISTENŢ. (Din călătoriilor: în Macedonia.)
- DESPRE REPUBLICĂ. discurs ținut de EMILIU CASTELLAR, în Camera Cortesilor din Spania.
- IPSILANT ȘI TUDOR, roman istoric de GR. H. GRANDEA.
- SBURĂTORUL, poemă de Victor Hugo, tradusă de C. NEGRUZZI.
- CRONICĂ.

Bibl. Univ. Cluj

Nr. 803-1021.

22. 7. 1869

Esc de două ori pe lună. — Abonamentul pe an este pentru capitală 20 lei noi, pentru județe 22 lei noi, pentru Austria 15 florini de hârtie. — Se abonă prin postă, trimițând numele, adresa și prețul pe un an. — Abonamentele nu se primesc de cât pe un an (de la 15 Iunie 1869 pînă la 15 Iunie 1870); de aceea abonați noi primesc toate caferetele șsite. — Anul întelū întreg se vinde în biroul gazetei cu prețul de 30 lei noi.

ALBINA PINDULUI

Ut corpora lente augescunt, cito extinguuntur, sic ingenia studiuque oppressis facilius, quam revocaveris.

TACITUS in AGRICOLA.

Prezum corpi cresc incet și într'un moment se dăruiesc, tot așa geniul și talentele mai facil se înăbușesc decât se însuflețesc.

TACIT in AGRICOLA.

EMANCIPAȚIA FEMEILOR.

Conferință publică ținută la Berlin de Doctorul Virchow.

Lecturele, pe cari Societatea prin familie și prin popor, le inaugură astăzi, au de scop d'a procura asociației, amiei și mijloce: amiei spre a transforma din ce în ce mai mult educația pe care este basată viitorul poporul, într'o misiune la a căreia împlinire câtă a conlucra toți omeni devotați; mijloce, căci ele sunt necesare într'un oraș unde cerințele sunt atât de numeroase în cât activitatea administrației locale este insuficientă. Trebuie ca societatea să pōtă interveni într'un mod eficace pretutinderea unde mijlocele proprii ale familiilor nu sunt îndestulătoare și unde cele-alte asociații nu pot asigura într'un mod satisfăcător educația poporului.

Educația în epoca noastră, preocupă din ce în ce mai mult opinia publică; dintre cele 119 articule ale Constituției noastre, 6 se raportă la educație, și legea instrucției publice, promisa prin art. 26, este din numrul celor ce se acceptă în vârstă de 15 ani; totuși sunt legi și ordonanțe cari au prevedut de mult timp ca nimine în Prusia să nu rămână fără instrucție. Prusia este considerată în materie scolare ca un stat-model. Anglia liberă în ani cel din urmă, ba chiar Franția Imperială, admittând sistemul instrucției primare obligatore, nu fac de cât a urma esemplerelor din Germania și mai cu deosebire din Prusia.

De la Reformă încōce Germania a lucrat neîntrerupt câmpul instrucției publice. Acesta este o glorie, pe care nimine nu l' o contestă. Nu se pōte cita vr'un progres în arta d'a instrui junimea, care să nu fie legat d'un nume German, și putem dice fără tēmă d'a fi tesați d'esagerație, că chiar în provinciile catolice ale Germaniei, Reforma a produs, în vulgarisarea principiilor d'educație, rezultate tot atât de însemnate cât și acele ale Cristianismului primitiv, și că în această privire acția

sa morală a întrecut limita țerilor unde se stabilise.

Dar suntem încă departe d'a fi terminat această operă importantă. Să nu ascundem că fie-ce progres nou aduce după sine pericolele s'le proprii. Educația câtă a prepara pe om pentru viață și ea dar își va îndeplini rolul se în modul cel mai sigur în sinul unei vieți familiare bine regulate. Înșă statul modern și mai mult încă societatea modernă, sustrag familiei din ce în ce mai mult educația spre a o încredința școlii, iar școala dă copiilor o creștere mai mult pentru stat decât pentru viață. Întru adevăr, viața cere înainte de tōte dezvoltarea proprie a individului în raport cu dispozițiile se sale naturale; din contra, statul și societatea pretind o educație artificială a masei, care să corespundă tradițiilor și trebuințelor statului său societății actuale. Acestă cultură a spiritului pōte fi comparată cu cultura ogōrelor în domeniile cele mari; interesul masei oprima interesul individului. Asemenea și statul nu pōte altminterea, pentru că și el are ce face cu masele.

Din contra, nația alătura cu educația masei făcută prin stat, are alte datorii de împlinit. Statul este o formă prin mijlocul căreia nația împlinesce ôre-cari datorii, dar nu pe tōte.

Educația ce și dă nația însăși, trebuie să aibă aspirații mai multe decât aceea ce dă statul. Pe când statul nu are în vedere decât a ridica masele la un ôre-care grad de cultură chiar cu risc d'a distruge individul, d'a l' ține în vâgasul comun, nația câtă să vie în ajutor individului pentru a l' da pe cât se pōte mai multe ocașii spre a și dezvoltă liber personalitatea sa. D'aci această sarcină impusă prezentului, d'a prevedea la dezvoltarea mai liberă a individului. Acesta este și scopul particular al societății noastre și dacă tratăm astăzi chestia educației femeii în raport cu vocația sa, nu o fac de cât numai pentru că această educație oferă defectuositățile cele mai

3216

marit și care reclamă a fi remediată cât mai urgent; educația prin familie nu va putea dobândi adevărata sa importanță, pînă cînd educația femeii nu va fi profund ameliorată.

Dar înainte d'a examina aceste două chestii în comunitatea lor, să vedem care este adevărata vocație a femeii.

În antichitate, chiar la națiunile cele mai civilizate, educația fu tot-d'a-una o obligație ce încomba familiei, și statul nu intervenea de cît ca o comună, iar nu după cum procedează statul modern. Sparta, Atena, Roma, nu erau în fund de cît nise comune mari, civitas. Comuna era tot-o-dată statul, și forțele ce consacra educației, pot abia fi comparate cu rezultatele efective ce obține astăzi o comună mare precum este Berlinul.

Sparta ne-a arătat ceea ce poate astăzi o comună strâns unită sub legi severe și sever executate; dar cu timpul o cultură a maselor restrânsă în limite invariabile produce tot-d'a-una o asprime în moravuri și în simțimente, ceea ce poate pericula statul. Pentru a putea fi asigurată cultura și propășirea poporului, câtă a avea un punct de rețin în sînul familiei. Aci la căminul părintesc se transmite din generație în generație. În modul cel mai fidel, nu numai moralitatea, dar și știința practică a vieții; aci găsim un refugiu simultan și tradiția și progresul; aci copii dezvoltă personalitatea lor, lucru de care nu se poate ocupa nici statul nici comuna.

Judaismul a probat într-un mod evident ceea ce poate face familia fără a se redima nici pe stat nici pe comună, și acesta chiar în izolarea cea mai completă. Născut în perioada vieții nomade, el a transplantat în Iudeea antică trunchiul solid al familiei, fără a o sacrifica nici Regalității nici Pontificatului, și cînd statul Iudei fu distrus, emigrația familiilor în totă lumea nu i schimbă caracterul. Împrăștiate pîntre atâtea nații, în virtutea asprei legi a istoriei, ele totuși au putut traversa secole, și a se conserva pînă în timpii moderni; multe dintre ele au pierdut poate acest spirit, dar ori-ce om imparțial și fără prejudeciul nu va putea nega că familia iudaică, în genere, chiar în timpii cei mai grei, a avut tot-d'a-una amorul unei culturi progresive și păstrează și astăzi dispoziții puterice pentru dezvoltarea sa atât materială cît și morală.

Negresit a fost o fericire pentru umanitate că cristianismul eși din acest popor spre a semăna și a răspîndi în totă lumea germini vieții de familie dincolo de limitele restrînses ale acestei mici grupe. Societatea greacă, cu

totă cultura sa, nu ar fi fost în stare d'a găsi baza unui progres continuu. Această basă numai familia poate să o dea și cuția ei este femeia. Într'a-dever familia nu e nimic fără soție, fără mamă; dacă tatăl este capul familiei, mama va fi tot-d'a-una și neapărat centrul ei. Ea câtă să fie adevăratul reprezentant al casei; lungă dînsa fie-care membru al familiei, ba chiar tatăl, după împlinirea afacerilor sale, se întorcea la casa sa. Numai preșuța sa dă totă plenitudinea la simțimentul de cămin părintesc; chiar din acest punct de vedere mama trebuie să fie unica femeie a tatălui. Iar nici de cum una din femeile sale: câtă să fie liberă iar nu sclavă; trebuie să ia o mare parte la educația generală și nici de cum a o exclude de la această; ea câtă să fie dezvoltată conform cerințelor naturii sale feminine și particulare ei, departe d'a primi o educație civilă tinzînd la funcții bărbătești.

Grecia n'a înțeles această; cultura romană aduse un mare progres.

Ceea ce n'a putut face nici Grecia, nici Orientul, nici antica Iudee, Roma a făcut-o. Roma, cea d'antelu dintre toate națiunile a arătat lumii totă mărimea femeii caste, totă forța morală a mamei onorabile și onorate. Însă matrona romană era minoră pe terinul juridic; ea nu ajunse nici odată la o dezvoltare liberă, conform cu natura sa, pentru că spiritul Romei prefera mai mult o dezvoltare esteriură de cît interioară.

Familia nu avea valoare decît prin serviciile ce aducea cetății, sau mai bine dis, statului; dar din dînsa, în care ea își fășă rîul seș propriu, din dînsa în care educația deveni individuală, din acea și chiar începu decadința statului Roman, ceea ce predisese atât de bine virtuosul Caton.

Cristianismul contribuă la această decadință ca un element nou de desorganizație. Prin sustragerea familiilor, prin formarea unor grupe separate în sînul rēmășițelor statului, Cristianismul accelera căderea lumii vechi; dar poate n'ar fi ajuns nici o-dată a deveni simburile și ôrc-cum modelul istoriei moderne, dacă nu apăreaș triburile germane în momentul favorabil pentru a'l primi și a'l propaga. Aceste triburi apar pe scenă cu frumosa lor organizație a comunei, în care familia servă de basă sigură pentru toate transformățiile ulterioare ale nației. Abia își fisese locuințele lor și familia deveni elementul fundamental al comunei și al statului; și în familie, femeia, bucurându-se de aceleași drepturi ca bărbatul, este stăpîna casei. Cu

tote că independența familiei oferă o basă solidă la edificarea comunei, totuși ea opune constituției statului obstacule, cari nici astăzi încă nu sunt ridicare. Să ne aducem numai aminte că Cristianismul părea a fi cheia acestei formații de stat, căci din asociația familiilor cristiane se formă comuna cristiană și reunirea acestor familii constituă statul cristian.

Însă pe teritoriul German acest stat cristian se transformă în sântul Imperiu Roman, și când nația simți că nu spiritul german, ci un spirit străin, o suflare romană, animă statul lor, petrunde în comunele se se și chiar plină în stul familiilor ea rupe legămintele ce nu erau făcute pentru dinsa și lucrează fără emoție la disoluția sântului Imperiu Roman. Astăzi încă nația se ocupă a reforma statul și a funda adevăratul stat german. Cât pentru familia germană, ea este asigurată în contra oricărui pericol, ea a parvenit a redobândi comuna și va merge mai departe de nu se va perde ea însăși, și va căuta înainte de toate a-și îndeplini misiunea sa proprie, care este educația generației viitoare. Negreșit că ea nu va putea reconstitui Statul cristian, care este pierdut pentru tot-d'a-una, dar va salva bazele d'originea cristiană pe cari se află așezată totă educația modernă, acest caracter adevărat uman, pe care nici familia judaică nu-l poate nega astăzi, și care cu încetul se va introduce în toate părțile economiei noastre sociale.

Căți-va omeni politici au esagerat obligația ce incumbă statului său comunei în materie de educație, dar tocmai acesta este un mare bine pentru umanitate. Dacă programele de educație, ce se fac oficialmente, ar decide în realitate de sorta generațiilor cărora ele se aplică, starea actuală a lumii ar fi atunci foarte de plâns. Într'adever, în decursul acestui secol, de când există școle, câte pedici nu s'au pus, câte cătuse nu s'au aplicat, dar cât de puțin eficace au fost toate acestea! Instrucția nu va să deică educație, și admitând ceea ce nu este probabil, că va sosi o zi, în care institutori și profesori noștri vor fi toți educători, totuși juna generație va simți foarte puțin influința lor și destinatele generale ale nației vor depinde pururea mai mult de influințele favorabile sau defavorabile ale familiei de cât de acelea ale școlii.

Influința familiei este cea d'ântelă, căreia este espus copilul și prin urmare cea mai durabilă. Pote ca ea să nu fie metodică, să fie adesea fără vr'un scop determinat, poate chiar să nu fie pozitivă și categorică în totă

puterea cuvintului, dar tot-d'a-una ea va fi simțită. Negreșit, că dacă această influință nu este pozitivă, dacă este reu dirigită de părinți, atunci poate să degenerere în mai reu. Nu voșu să dic prin acesta că este de dorit pretutinderea și tot-d'a-una ca părinți să exercite acția lor într'un sens determinat și după regulile fixe și invariabile, căci cunoșcem mulți părinți ale căror principii de educație sunt cu totul false; ba sunt chiar mulți cari au atâtă perversitate de a semăna în sufletul copiilor lor din frageda lor junetă și cu tot dinadinsul germeni reului; dar me grăbesc a adăuga că acestea sunt fără îndoială excepții rare. Iară legăturile de afecție naturală, ce unesc membri unei aceeași familii, se desfac atât de difiul, în cât cele mai rele fracții ale societății nu se pot introduce altminterea de cât influințând într'un sens directamente opus. Așa dar în convorbirele noastre d' astăzi, putem să nu ținem compt de aceste excepții. Făcend abstracție de aceste triste excepții, cată să mărturisim că mulți părinți nu promet garanțiile necesare pentru o bună educație a copiilor. În starea actuală a societății, influința părintelui este cu mult mai neînsemnată de cât odinioară, când starea sa, ocupațiile se, profesia sa decidea de mai înainte starea, ocupațiile, profesia copilului. Mișcarea socială din zi în zi mai liberă, care înduce chiar copilului din popor a-și alege profesia sa futură, diminuează influința părintească pentru motive prea facile de înțeles, iar pe de altă parte divisia numai din ce în ce crescend, separația între atelier și vatra părintească din ce în ce mai însemnată, aduc mari obstacule autorității paterneli.

Dar tocmai aceste circumstanțe defavorabile acției părintelui, fortific influința ce natura acordă mamei, stă până a casei. Într'adever, nu este oare natural că mama, prima nutrice, prima și constanta companie a copilășului, cea d'ântelă care introduce în spiritul seii imagine și idei, în fine, ea care vede și judecă lucrurile în modul seii feminin, ar fi mult mai bine pusă alături cu inocenta naivitate a copilului; nu este natural, de, ca ea să afle mai bine de cât ori-cine altul calea către inima copilășului? Nu este oare în mersul natural al lucrurilor, ca mama fiind în contact mult mai frecuent cu copilul, să pricépa mai bine, să petrunda mai bine înțea sa, particularitățile corpului și spiritului seii, de cât părintele, ale cărui impresii sunt mai rare, al cărui raționament este basat mai mult pe principii generale, sau pe observații întâmplă-

tóre, de cât pe observații particulare și repetite?

Negreșit că și contrarul se vede adesea. Dar cine nu știe cât de mult este influențată de mamă cariera ămănilor celor mai însemnați precum și a celor mai mici? Avem îndestule exemple, și fie-care din noi ar putea cita câte-va; ele vor fi de ajuns de a proba că mamele fiind cele d'ântefă institutrice, cele ce au mai mare influență asupra copiilor, este de cel mai mare interes pentru stat și pentru societate, ca ele să fie în același timp cele mai bune.

Acésta este partea principală a vocației femeii; prin urmare, înainte de toate trebuie să ne gândim la educația sa, și apoi la aceea a bărbatului; căci bărbatul trebuie să se îngrijescă singur de persoana sa: în genere, asistența ce'i dă femeia nu pöte fi de cât pur și simplu o asistență, un ajutor. În afacerile domestice, ocupațiile esteriore revin natural-minte bărbatului, pe când femeia nu se va ocupa de cât cu interiorul casei. Se pöte prezenta cazul contrar și chiar să fie avântăgios câte-odată, dar acest caz nu va deveni nici odată regulă generală. Emanciparea femeii, precum o dorește și o visez unii de la Revoluția franceză încöce, nu s'ar putea efectua de cât numai distrugând familia. De aceea filosofi nu au negat nici odată că emanciparea femeii, disoluția familiei și educația în masă a copiilor din vîrsta cea mai fragilă, sunt trei acte de cea mai strănsă conexie. O logică stranie a tras aceste consecințe din noția libertății. Dar câtă să șcim, că tot ce femeia ar câștiga, nu în libertate, ci în licență, copilul ar pierde numai de cât. Totă garanția unei dezvoltări individuale, singura basă pe care este statoricică deplina consecință a personalității și a responsabilității, totă garanția independenței, a ordinii și a libertății, ar fi sacrificate prin educația în masă a copiilor. Pentru a da femeii o libertate inventată într'un mod arbitrar și mai mult fictiv de cât real, s'ar pune în pericol tot viitorul umanității.

Dar öre femeia nu are altă vocație de cât de a fi soție și mamă? Ba nici de cum; multe femei nu devin nici soții, nici mame, și de sigur n'avem dreptul de a dice că vocația sa este de a rămâne fată bătrînă. Nici sörtea bărbatului nu este vocația sa. Chiar pentru o soție și o mamă totă problema vieții nu se reduce exclusiv numai de a fi soție și mamă. Multe femei dispun de me-diile cele mai nimerite pentru a escorta o influență salutară asupra sörtei umanității,

și suntem förte departe de a îndoi despre aptitudinile lor pentru o misie mai universală. Nu dorim alta de cât ca fie-care să se simtă însăși și să se întrebze de posedă calitățile cerute pentru acésta. Starea societății moderne a dat deja femeii o parte și dezvoltarea ulterioară va mări încă suma libertății individuale ce'i se cuvine pentru ca să pöta lua o parte activă în soluția cestiilor generale ce în creșez umanitatea.

Dar nici odată nu se va putea pretinde ca vocația naturală a femeii este de a descinde în arena vieții publice și de a se amesteca în luptele de toate zilele. Vocația naturală depinde de organizația naturală, care la femeie, scim prea bine, este mai infantilă de cât la bărbat: prin urmare pentru femeie, o sarcină mai facilă, mai simplă și mai delicată va fi mult mai naturală, și o asemenea sarcină este incontestabil menajul casei. Femeia, chiar nemăritată, fie fără copii, ea va fi cu toate acestea prin vocația guardiana căminului domestic și însărcinată cu îngrijirile ce se țin de acésta. Ea pöte să se ocupe cu problemele cele mai dificile și cele mai înalte ale vieții sociale, dar ea va nega tot d'una esența ființei sale dacă va neglijeze interesele familiei și afacerile domestice. Öri cât de activă ar fi participarea sa în luptele vieții publice și în neînțelegerile bărbatilor, ea trebuie să știe a păstra casa sa ca un loc de reconciliație, ca un asil sacru, în care simțimintele de pace să se conserve cel puțin pentru generațiile future.

Oare nu acésta o înțeleșese la Roma religia statului, când acorda vastalelor onorile cele mai mari?

Candörea și inocența erau atunci suficiente pentru a merita asemenea onori. Femeii moderne, ele nu mai sunt suficiente, și acésta cu atât mai puțin, cu cât dezvoltarea spiritului uman în materie de cunoștinți pozitive face progrese din ce în ce mai răpedi.

Datoriile vocației devin mai grele cu cât ni se pare mai excitabil de a cere împlinirea lor, în cunoștință de cauză.

Cu cât se cere femeii mai mult de a escorta într'un mod fructuos puterica sa influență asupra copilului, în profitul dezvoltării generale, cu atât mai mult educația sa câtă a fi perfecționată.

(Finele în cadrul viitor)

Teatrul ca instituție morală

O înclinare generală și nerestibilă pentru tot ce este nou și estraordinar, dorința de a

se afla într-o stare de pasiune, observă Sulzer, a dat naștere scenei. Ostenit de sforțările mai înalte ale spiritului, de afacerile monotone ale profesiei și saturat de materialitate, omul a trebuit să simtă în sine un gol, care nu putea fi în armonie cu instinctul activității. Natura noastră, tot așa de puțin capabilă de a rămânea mult timp în starea animală, cât și de a continua lucrările spirituale mai subtile, trebuia să albe o stare de mijloc, care să împreune aubele estremeității, să transforme distensia severă într-o armonie suavă și să înlesniască tranziția reciprocă dintr-o stare în alta. Aceasta o face în genere simțul estetic sau simțul frumosului. Iară fiind că prima datorie a unui legislator sagace este de a alege între două efecte pe cel mai tare, el nu se va mulțumi de a desarma numai instinctele poporului său; el le va întrebuința încă pe cât îi va sta prin putință, ca instrumente la nisce scopuri mai înalte și se va sili a le schimba în sorginți de fericire, și de aceea a ales înainte de toate scena, care deschide spiritului setos de activitate un cerc nedefinit, care nutrește toate puterile spirituale fără a esalta nici una, și împreună formarea spiritului și a inimii cu petrecerea cea mai nobilă.

Acela, care a făcut atenciu observații, că sprijinul cel mai tare al unui stat este religia, — ca fără dinsa chiar legile și perd puterea, a susținut teatrul, poate fără a voi său a sci, diu punctul de vedere cel mai nobil. Tocmai acest neajuns, această însușime nedeterminată a legilor politice, care face ca un stat să nu pōtă prospera fără religie, determină și influința morală a teatrului. Legile, a voit să dică el, se învîrtesc numai împrejurul unor datorii negative, — religia întinde cererile se se și asupra acției reale. Legile impedic numai efectele, cari pot disolva legăturile societății; — religia prevede nisce efecte, cari ad a le strânge și mai întim. Legile se ocup numai cu manifestațiile evidente ale voinței, numai faptele le sunt supuse; — religia și întinde jurisdicția pînă în unghiul cel mai ascuns al inimii, și urmăresce gîndul pînă în origina. Legile sunt alunecōse și variabile după capriciul și pasiunii; — religia este severă și perpetuă. Însă dacă am presupune chiar ceea ce nu se pōte; — dacă am ceda religiei această putere mare asupra inimii omului, va perfecționa ea sau pōte ca ore perfecționa educația? — Religia (să separăm aci partea ei politică de cea divină), religia influințează în genere mai mult asupra părții spirituale a poporului, — ea influ-

ințează pōte numai prin spiritualitate într'un mod așa de infaibil. Puterea ei se perde când îi luăm această spiritualitate. — Dar care este efectul scenei? Pentru cea mai mare parte din omenii religia nu mai este nimic cînd îi luăm imaginile, problemele, cînd o despuăm de cer și de infern. — și cu tōte acestea ele nu sunt de cît nisce imagini ale fantaziei, cuigine fara soluție, fantasmagorii și incantări din depărtare. Ce bine ar fi pentru religie și legi, dacă ele s'ar uni cu teatrul, unde este contemplația și prezentul vii, unde ni se presintă în mîi de tablouri viața și virtutea, fericirea și miseria, neroția și sagacitatea, unde și deslęgă providința enigmele și desnōdă misterele se se înainte ochilor noștri, unde marturisese inima omului sub torturele pasiunii, cele mai ascunse simțiri ale se se, unde cad tōte masele, tōte falsitățile, și unde ese adevurul, incoruptibil ca Rhadamantus, și triumfând față.

Jurisdicția teatrului începe acolo unde se termină competența legilor lumesci. Acolo unde justiția orbesc pentru bani și degenerază în serviciul viciurilor, unde frivolitățile celor puterii își rid de slăbiciunea sa și unde autoritățile sunt lănuite prin frica umană, teatrul apucă spada și balanța și trage viciurile înainte unei justiții teribile. Fantasia și istoria, trecutul și viitorul stau la dispoziția sa. Criminali îndrășneți, cari zac deja de mult în morminte, sunt citați prin vocea omniputență a poeziei care amintează spre instruirea posterității o viață plină de rușine. Fără putere, ca umbrele dintr-o oglindă concavă, spașnele seculului lor trec pe dinaintea ochilor noștri, și noi blăstemăm memoria lor cu o grōză deliciōsă. Acolo unde nu se mai propagă nici o morală, unde nici o religie nu mai găsește credință, unde nu mai există nici o lege, Medea ne umple de fiori, cînd o vedem coborând scările cu un pas tremurând după ce a săvîrșit infanticidul. O grōză salutară coprinde omenirea și fie-care se felicită în tăcere de consciința sa curată, vedînd pe Lady Macbeth, o somnambulă fiorōsă, cum își spală mînele cu tōte parfurmurile Arabiei, spre a distruge mirosul odios al asasinatului. Intocmai precum reprezentarea vîșibilă are un efect mai puteric de cît litera mōrtă și narația rece, așa și teatrul influințează într'un mod mai durabil și mai întim de cît morala și legile.

Însă pînă aci el sprijina numai justiția lumescă. — Înaintea sa mai este deschis un cîmp întins. El pedepsește mîi de viciuri, pe cari le tolerez legile; mîi de virtuți, pe cari

nu le amintez acestea, se recomand pe scenă. Aci o însoțesc sagacitatea și religia. Dintr'această fontână curată ea scote doctrinele și exemplele sele și încungtură asprimea datoriei cu un vestmint încântător. Cu ce simțiminte, decisii și pasiuni frumoșe umple ea spiritul nostru, ce ideal divin n' presintă ea spre imitare! — Cine din mulțime nu va voi să strângă bucuos mâna inamicului seū mortal, în momentul în care August cel bun, mare ca dei sei, întinde mâna trădătorului Cina, care crede a citi deja sentința de mörte pe bucele sele, și 'l dice: „Să fim amici, Cina!” — Cine nu va voi să semene marelui roman? — Când vedem pe Francisc de Sickingen, care merge să pedepsescă pe un principe și să lupte pentru drepturi străine, că se uită de o dată înapoi și vede fumul eșind din castelul seū, unde se afla consörta și copilul fără ajutor, și merge înainte, spre a și ținea cuvântul! — Cât de mare ni se presintă omul, cât de mică și de desprețibilă ne pare sörta nelinvinsă și așa de temută!

Pe cât de amabilă ni se arată virtutea, pe atât de odiöse apar viciurile în teribila sa oglindă. Când vedem pe puerilul Lear bătënd noștea pe furtună în van la ușa ficelor sele, când își smulge părul alb, spuimf elementelor revoltate, cât de denaturată a fost Regana sa, când își esprimă în fine furioșă durere de care este cuprins, prin cuvintele: „Eu y am dat tot!” — Cât de oribilă ni se presintă aci ingratitudea? Cu câtă solemnitate ne promitem atunci a respecta și a iubi pe părinți!

Însă cercul activității scenei se întinde și mai departe. Ea se preocupă de cultura noastră chiar acolo, unde religia și legile cred a se înjosi, atingënd simțiminte umane. Fericierea soțietății suferă prin nerodie tot așa de mult ca și prin crime și viciuri. O experiență vechie ne învață, că în țesătura lucrurilor umane greutățile cele mai mari atörn adesea de firele cele mai fragile, și că, dacă urmărım faptele pînă la sorginta lor, vom suride de dece ori pînă ne vom îngroși o dată. Lista mea de scelerati, devine pe fie care și mai scurtă, iar registrul meū de nebuni, mai complet și mai lung. Dacă întréga culpă morală a unei generații ese dintr'una și aceeași sorginte, când tóte aceste extreme enorme de viciuri, cari au stigmatizat-o vre o dată, nu sunt de cât nise forme schimbate, nise grade mai înalte ale unei însușiri, la care surdēm în urmă toți și o iubim, de ce să nu fi urmat natura la cea-altă generație pe aceeași cale? Eñ cunosce numai un secret, de a preserva ömeni

de înreutățire, și acesta este — a apăra inima lor de slăbiciuni.

Acest efect îl putem astepta în mare parte de la scenă. Ea pune oglinda înaintea marelui clase de nerođi și face de rușine miile de forme ale nerođii prin o deriđie salutară. Ceea ce a produs într'o parte prin emoție și spalmă, ea face într'alta (mai tute pöte și mai sigur) prin glumă și satiră. Dacă ne-am încerca a aprețui comedia și drama după efectul la care ajung, experiența ar da prioritatea pöte la cea d'antea. Deriđia și disprețul răsesc mai lesne orgoliul omului, de cât ar putea detestația să 'i mustre consciința. Scelerateța noastră se ascunde înaintea orörei, dar tocmai această scelerateță ne espune ghimpele satirei. Legea și consciința ne apăr adesea de crime și viciuri, — ridiculul însă cere un simț propriu, mai delicat, pe care nu 'l putem esercita nicăire mai bine de cât înaintea scenei. Pöte că autorisăm pe un amic, să ne atace moravurile și inima noastră, însă cu greu 'l vom pardona o singură deriđie. Delictele noastre sufer un observator și un jude, o norodie însă, nici un martur. — Scena singură și pöte rîde de slăbiciunile noastre, fiind că ne crută simțibilitatea și nu vrea să scie de nerođul culpabil. Fără a roși, vedem cum caie masca noastră din oglinda ei și 'i mulțumim în ascuns pentru delicata sa censură.

Teatrul, mai mult de cât ori care altă institutie publică este o școlă a sagacității practice, un conducător în viața civilă, o chiee infailibilă pentru unghlurile cele mai ascunse ale inimii. Admit că egoismul 'i strică adesea efectele cele mai bune, că sunt încă mil de viciuri cari se mențin cu fruntea temerară înaintea oglindei sele, ini de simțiminte bune cari nu fac nici o impresie asupra inimii rece a spectatorului. — Eñ chiar snt de opinie că Harpagon al lui Molière pöten'a pocăit încă pe nici un usurar, că sinucidul Beverley a scăpat încă puțin din frați sei dela detestabila manie a jocului, că fatala istorie a banditului Carol Moor nu va face drumurile mai sigure; — Însă chiar dacă am mărgini acest efect mare al scenei, dacă am fi atât de injust, de a 'l disputa chiar, — cât de mare remăne încă influința ei! Dacă nu pöte estermine încă viciurile sau să le împuțineze, nu ni le-a făcut ea cel puțin cunoscute? — Cu acesti vicioși, cu acesti nerođi trebuie să trăim. Trebuie să 'i evităm sau să 'i împlinăm; trebuie să 'i învingem sau să cădem. Acuma însă ei nu ne mai surprind. Suntem preparați a împlini planurile lor. Scena ne a descoperit secretul, prin care putem să descopere-

rim și să le facem nevătmătoare. Ea a smuls ipocritului masca și a descoperit cursa în care am fost prinși de viclenie și cabală. Ea a scos frauda și falsitatea din labirintele încurcate în cari erau ascunse și ni le arată în întraga lor grozăvie. Pöte că Sara murindă nu sperie pe nici un libertin, că töte tablourile seducției pedepsite nu pot răci focul seü, și că chiar jucătörea perfidă se gândește serios la acest efect, — destul de fericită că inocența candidă cunoșce acum cursele sele, că a înveșat înainte scenei să nu cređă jurămintele sele și să tremure la adorația sa.

Scena nu ne face atenți numai asupra ömenilor și a caracterelor umane, ea se ocupa și cu sörta și ne instrue în sublima artă de a o suporta. Înțesătura vieței noastre, în timpul a ea și planul joc un rol egal mînte mare. Pe acesta din urmă îl conducem noi. celui d'ântelö însă trebuie să ne supunem orbese. Bine că fatalitățile inevitabile nu ne găsese fără curagiu, că mintea noastră este deja exercitată și că inima noastră este deprinsă cu lovia. Teatrul ne presintă scenele cele mai variate de suferințe umane. El ne trage artificialmente în nevoi străine și ne recompensă pentru suferința momentană cu lacrimi de bucurie și prin adaos frumos la curagiu și experiența noastră. Cu scena urmăm abandonatei Ariadne prin resonătorul Nasos, cu dînsa ne coborăm în turnul de föme al Ugolinei, urcăm cu dînsa eșafodul și așteptăm cu dînsa ora solemnă a morței. Aci auzim, ceea ce a presimțit spiritul nostru, constatându-se de natura surprinsă tare și într'un mod feru. În bolta Surzului protegtatul încelat se vede abandonat de favörea reginei sele. — Acuma, când are să moră, înspămintatul Moor perde infidela sa înțelepciune sofistă. Eternitatea liberează pe un mort, ca să descopere nisce mistere, pe cari nu le pöte sci nici un om viu și sceleratul perde ultima sa reticentă, fiind că și mormintele vorbesc.

Dar nu e destul că scena ne face cunoscută sörta ömenilor, ea ne învață și a fi mai justți către nenorociti și a judeca cu mai multă indulgență despre dînsul. Numai atunci când cunoșem adîncimea nevoilor sele, putem pronunța o sentință dspre dînsul. Nici o crimă nu este mai rusinösă de cât crima furului; — dar nu vîrsăm öre toți o lacrimă de compătimire, pronunțând sentința de condamnare, când ne punem în nevoile grozave care silesee pe Eduard Ruhberg — a escuta faptul? — Sinuciderca se condamnă în genere ca crimă; când vedem însă pe Mariana, că, si-

lita de amenințările unui părinte furios, silită de amor, de imaginea grozavă a unor și-duri de monastire, bea otrava, cine dintre noi va voi să fie cel d'ântelö a condamna victima deplorabilă a unui principiu esecrabil? — Umanitatea și toleranța încep a deveni spiritul dominant al timpului nostru; rađele ei au strebătut plină în sălile de justiție și încă și mai departe, — în inima Domnitorilor nostri. Căt de mult a contribuit teatrul la această operă divină? Nu este öre ei, care a făcut a se cunoșce om pe om, descoperind macinăria secretă după care lucrează?

O clasă remarcabilă de ömneti are motiv a fi mai recunoscătöre către teatru de cât töte cele-alte. Numai aci cei mari ascult ceea ce nu aud nici o dată sau förte rar. — adevurul; ceea ce nu ved nici o dată sau rar. — omul.

Așa de mari și de multiple sunt meritele teatrului pentru cultura morală; dar nu mai puțin a bine meritat el de la întröga cultură a rației. Tocmai aci, în această sferă mai înaltă, spiritul mare, patriotul înfocat scie să o întrebuinteze în tötä întregimea sa.

El aruncă o ochire asupra genului uman, compară popöre cu popöre, seculi cu seculi și vede în ce mod este ferecată masa cea mare a poporului în lanțurile prejudiciărilor și ale opiniei, cari se agit necontentit contra fericirii sele; — că rađele mai pure ale adevurului luminează numai unele capete, cari au dobîndit acest cástig mic pöte cu prețul unei vieți întregi. Cum pöte face legislatorul prudent ca și nația să se bucure de dînsul?

Teatrul este canalul comun, în care se coböră de la partea meditativă, mai bună a poporului, lumina sagacității, respîndindu-se de aci în rađe mai temperate prin statul întreg. Idei mai esacte, principii mai purificate, simțiminte curate curg de aci prin töte vinele poporului: cęta barbariei, a superstiției obscure, dispare; nöpcea luge 'naintea luminei triumfände. Să revelem aci dintre töte fructele frumöse ale teatrului mai bun numai doă. Căt de generală a devenit de puțină anți toleranța religiilor și a sectelor! — Plină a nu ne umili încă Nathan ebreul și Saladin Sarazinul, predicându-ne doctrina divină, că supunerea lui Dummedeu nu depinde nici cum de illusiile nöstre asupra lui Dummedeu, plină a nu combate încă Iosef al doilea teribila idră a urei piöse, teatrul semănă umanitatea și bländețea în inima noastră; tablourile detestabile ale furiei popölor păgăni ne învațără a evita ura religiösă; — în această oglindă grozavă creștinătatea și sterse petele sele. Cu același suc-

ces bun s'ar combate de pe scenă și erorile educației; să sperăm că vom avea și o piesă care să trateze și această temă remarcabilă. Nici o chestie nu e mai importantă pentru stat prin consecințele sale ca această, și cu toate acestea nu este nici una așa de espusă, nici una ast-fel de abandonată iluziei și ușurinței cetățeanului ca acesta. Numai teatrul ar putea trece înaintea sa, în tabloul ce mișcă inima, nefericitele victime ale educației neglijate: aci părinți noștri ar putea să învețe a renunța la niște masime obstinate; mamele noastre a iubi cu mai multă prudență. Opiniile false seduc și inima cea mai bună a învățătorului; cu atât mai reu, când ei se falsează încă cu metodă și stric într'un mod sistematic pe fragidul copil în filantropine și pepiniere.

Tot ast-fel s'ar putea corige — dacă ar voi capi și tutori statelor — după scenă opiniile nației despre guvern și guvernatori. Puterea legislativă ar vorbi aci prin simbole străine către supuși, ar răspunde la plângerile se chear înainte de a se ivi și ar liniști scepticismul seă, fără a avea apariția că o voesce. Chiar industria și spiritul inventiv s'ar afla înaintea scenei, dacă autori și ar da ostenelă, de a fi patrioți, și dacă statul ar voi să se coboare spre a'î asculta.

Mi e peste puțină a trece aci cu vederea marea influință ce ar avea un teatru bun și stabil asupra spiritului nației. Spirit național al unui popor uimesc afinitatea și acordul opiniilor și simpatiilor se le la niște obiecte, despre cari o altă nație opiniază și simte alt-fel. Numai teatrului este posibil a produce acest acord într'un grad înalt, fiind că traversează întreaga sferă a cunoștinței umane, epuisează toate situațiile vieții și luminează toate unghiurile inimii; fiind că intrunesc toate stările și clasele și are calea cea mai netedă către rație și inimă. Dacă ar domni în toate plesile noastre o impulsie principală, dacă s'ar uni autori noștri și ar forma o federație spre acest scop, — dacă ar proceda cu scrupulositate în alegerea lucrărilor lor, și ar consacra pensula lor numai obiectelor populare — cu un cuvânt, dacă am ajunge să avem un teatru național, am avea și o nație. Ce a legat așa de mult pe Greci într'un mod așa de strâns între d'nsi? Ce a putut să atragă poporul într'un mod așa de irezistibil către scena sa? — Nimic de cât subiectul patriotic al pieselor, spiritul clem, interesul preponderant al statului, al umanității mai bune, care domnesce între ei.

Încă un merit are scena, — un merit, pe care

il revelez cu atât mai bucurous, cu cât presupun că procesul ei cu adversarii se tot va fi câștigat. Toate câte s'au întreprins pînă acum spre a proba că ea agită într'un mod însemnat asupra moravurilor și a civilizației, erau foarte contestabile; — chiar neamicii se au mărturisit că dintre toate invențiile lusuului și dintre toate instituțiile, menite pentru distracția socială, ea merită preferința. Însă efectul teatrului este aci mai important de cât suntem obișnuiți a crede.

Natura umană nu poate suferi a sta tot-d'una și fără întrerupere sub tortura afacerilor, escitația simțurilor încetează o dată cu satisfacerea lor. Sătul de plăcerile animale, ostent de sforțările îndelungate, torturat de instinctul activității, omul e setos de alte plăceri mai bune, mai alese, sau se aruncă într'un mod desfrinat în niște distracții selbatoce, cari grăbesc căderea sa și turbur liniștea societății. Petreceri bacanale, jocuri pernicioase, miș de nebunii, pe cari le nascocesc lenea, sunt neevitabile, dacă legislatorul nu seie să manue această înclinare a poporului. Bărbatul afacerilor este în pericol a espia o viață ce a consacrat statului cu atâta generositate, cu nefericitul de spleen; — eruditul, a cădea în pedanteriesombră; — plebeul, a deveni animal. Teatrul este o instituție unde se unește plăcerea cu instrucția, odihna cu lucru, distracția cu educația, unde nu se întinde nici o putere a spiritului în dauna altuia, unde nu se gustă nici o plăcere ce ar vătăma întregul. Când rode suferința inima noastră, când ne inveninează dispoziția rea orele singuratece, când ne e silă de miș de sarcini și simțibilitatea noastră amenință a se năbasi sub lucrurile profesiei, teatrul ne primesce. — În această lume ideală uităm pe cea reală, suntem redatți noă luși-ne, simțibilitatea noastră se desteptă, niște pasiuni salutare mișc natura noastră adormită și reimpășpățez circulația sângelui. Nenorocitul găsește aci alinare, plângend miseria s'râtnă. — Cel fericit se descieptă, cel sigur începe a se îngrijii. Sibaritul simțibil devine bărbat, tiranul feroce începe aci pentru prima oară a simți. Și apoi în fine, — ce triumf pentru tine, natură! — de atâte ori călcată în picioare și de atâtea ori redescieptată! — când vedem pe oameni din toate cercurile și zonele, liberați de ori ce lanț al prefacerii și al model, scoși din nevoile s'ortei, înfrății prin o singură simpatie, solvați într'un singur gen, că uit de sineși și de lume și se apropie de originea lor divină! Fie-care gustă în particular estasele tuturilor, cari revin

întărite și înfrumusețate din sute de ochi a-
supra sa, și peptul se'd resimte numai un sin-
gur lucru — acela: de a fi om

Din Schiller tradusă de
B. V. VERHOOT.

SUVENIRUL de Alfred de Musset.

Speram că am a plânge, crezând că va renasce
În inimă'mi vederea'și un dor nemărginit,
Oh! cea mai scumpă grăpă, ce nimeni nu cunoșce,
Ș'iu care dărmă tănic un suvenir slăvit!

Amicilor, ce frică putea ca să inspire
În voi singurătatea ce-adeșea visitam,
Atunci când obiceiul din țilii de fericire
Me trimitea spre locul ce încă regretam?

Priviți! acesta'î dealul cu holda înverzită
Și urma argintie ce pași ei lăsa;
În aste potecupe a sa voce tubită,
Pe cer luând de martur, crezîndă imi jură.

Aceștia sunt brați cu frunze 'ntunecoșe,
Și peșterea profundă în care rătașeam,
Amici mei selbatic, l'a căror amorose
Murmuri, ani mei tineri o dată legănam

În aste criugulețe a mea mult fericită
Juneșe și acuma aud cum cântă liu;
Spuneți'mi, scumpo locuri, pe unde-a mea iubită
Trecu, credeți voi ôra că ain să mai reviu?

Lăsați-le a curge, căci scumpe îmi sunt mie,
Aceste lacrimi cari me leg d'al meu trecut;
Nu trebuie-a fi șterse, pe ochi'mi să romășe
Ast vel al fericirei ce-o dată-am cunoscut!

Eū nu vin a me plânge, s'arunc amarî suspine
Econlui din selbă ce martur îl luam
La fericirea noastră, căci mândru sînt în mine,
Ca selba de verdéjă, de timpul când iubeam.

Să plângă svinturatul ce-aplécă 'n intristare
O frunte mult pălită pe un mormînt iubit.
Aci totol respiră, și nici flori nu reare
D'acele ce se pune pe cei ce ai murit.

Uitați-ve cum luna din manta' cea umbrășă
Iar ese și privirea'î vîmîță paro-a fi;
A nopților regină e însă selbă frumășă
Fogînd de nori cari vederea'î ne răpi.

Apa și din pămîntul, de plôie umid încă,
L'a rațelor căldură, profumele es lin;
Apa din inimă'mi iubirea mea adăncă,
Ea' se fără lacrimi și fără vr'un suspin.

Durerile'mi trecute, ce deveniră ôre?
Departo e de mine tot ce m'a 'mbătrînit,
Și aruncându'mi ochi p'acéstă vale, care
Iubeam odinôră, me simț întinerit.

O timp, o nepăsare din țile fericite!
Cu voi trecînd, durere, căinși, tot ne luajși;
Dar ve feriși, da milă, pe frunzele pălîte
Ale juneșei năștre vr'o dată să călcați.

Fii bine cuvîntată, divină consolare!
Eū nu credeam vr'o dată că omul ar putea
Să sufero d'o ast-fel de năgră intristare,
Și doru'î să s'aline gîndindu-se la ea.

Departe mult de mine bociri de suferinșo
Ș'acele vorbi pompoșe ce cel ce n'au iubit
Depun ca un linoliu, spre semn d'amarî căinșe,
Pe urmele pălîte unu amor svenit.

Ah! Dante, la ce ôre ai spus c'o suvenir
Fericire 'n țile negre ar fi un dor cumplit?
Acéstă rea ofensă ce la nesfericire
Arunci, în ce momente de dolii 'și-a venit!

E ôra o minciună că sôrele esistă,
Ș'iodată ce e năpte noi trebu'î să 'î negăm?
Și tu ai fost acela cu inima tot tristă,
Ce-ai spus că fericirea e bine s'o uităm?

Oh! nu, p'acéstă faclă a căreia apendôre
Îmi luminează viașo, ce-ai spus e un blăstem;
Un svenire fericire e pôte-adeșea ôra,
Mai scump ca mulțumirea ce în present gustăm.

Și cel înfortunatul ce'n țilii întunecoșe,
Ar da de o seintee ce 'l-ar înveseli,
Și dacă la vederea'î momentele 'î nitate
De uălciri'î perdue d'o dată s'ar ivi;

Cînd inima sa abôră spre viașo lui trecută,
Oglînda fărămată în care ar dori
Cu ochi cugetărei să'și vîdă prefăcută,
Pent'r'un moment, tortura'î în scumpe veselii!

Îi spu'î că se încălă, și slaba'î bucurie
Nu pôte la nimica în lume a'î servi
De căt să 'î mai mărească durerea sa cea vie
Ce numai prin nitare o dată ar peri!

Ș'în a Franciscei gură ai pus aste cuvinte,
La angelul acela ce este fala ta!
Dinsa ce se 'ntreține din sîrîntări ardinte,
Ca să'și destăinîșască, șîmbîndu'și, viașo sa?

Oh! Dămnă, ce e ôra a năștră cugetare
Și cine adoverul pute-va a iubi,
Cînd nu e bucurie nici suferinșă de care
Să nu vie momentul în vîștă-a ne'udoi?

Mult stealiil creature, ce fel trăiți voi ôre?
In cântece și răsuri umbriți neincetat,
D'în lumei mârș vie, d'în certului splendoro
Nici un nou-nut v'ô dată nu v'ajî închi-tat.

Dar când, din întimplare, ursita vo conduce
Spre trieta rămășiță unui amor uitat,
Acastă putricică îndată ve aduce
Mibuire cand piciorul pe dinaa a călcăt.

Ș'atunci strigați că este un vis a noastră viață
Și brațele întindeți, ca cum v'ajî desep:a
Din somn, lămăud c'aceste momente de dulcătă
De ce s'albă munierea vai! de a iuceta.

Când suferetele v'ostre au acunurat d'ô dată
Cătecele ce'n lume târau n încetat,
Acel mom nt ce diorși v'ă a trecut îndată,
A fost o viață 'nirôgă, nu trebuî regretat.

Să regretați mai bine acea torpore care,
În sânge și moiră, ve ține nemicașă,
Și nopți pline de lacrimi, și zile fără sôre
Acolo e nenutul de care să turbați

Dar ce 'nplegem ôre d'acele reci doctrine?
Ș'acele vani căinți, la cer ce îndepași,
Ce cer, când p'ale v'ostre vai! miserevine,
In urma de cărui pas ce învazi?

Ohi da, aici mor tôte, această lume este
Un mare vis și bunul ce 'ntr'inea căpătăm,
El e ca frunța care in grabă se pălesce,
Ș'apoi de vijălie din mână o scapăm.

Da, prima sărutare ce doi amauți o dată,
Jurăud amor, credință, schimbără pe pămînt,
Fu tocmai sub un arbor cu frunța spulberată
P'ô stâncă restornată pe un tăcut unui mormint.

Ei luară ca marturi iubirei lor in lume,
Un cer care și țioa și nôptea'i schimbător,
Și stelele acele ce nu au nici un nume
Și ca-i se consumă de chiar lumina lor.

In prăjmă-le, sârmani! tôte mureau d'ô dată,
In mână florecica, insecta ce călcău,
In arbor păsERICA, fontăna desecată
In care a lor fețe nitate tremurau.

Ș'a lor mână de humă se strânse cu'n focare,
Ședând p'aste ruine, căci ei erau uimiți
D'atata fericire, ș'in a lor desfătare
Creșură că de mörte puteau a fi scutiți!

„Smintiti!" dice 'npleptul, și „fericiți" poetul.
Dar ce tristă iubire in inimă simțiți,
Când tremurați d'un șgomot ce 'l-ar făcea torentul
Și când un vînt mai mare ve face să păliți?

Eă lucruri mult mai scumpe veșniți călăud sub sôre
De cât frunța din selbe și spuma după mări.

Veșniți perindă iluzii, mai dulci, mai răpitoare
De cat a siomelei suave, dulci cântări;

I m contimplat obiecte și mai sfăși-tôre
De cât al luietei mormint p'emaunurat,
Mai grôsniel ca toastul ce'n crudă'i desperare
L'ă demoui din iaduri Romeo 'l'a 'nchiuat.

Eă 'mi-am veșnt amica la căreia iubire
Țineam mai mult in lume de cât la viața mea,
O statuă niș-budă, cu ochi fără lucire;
Țerăna din morminte pe faj 'tremura.

Țerănă a iubirei, ce nôptea in uimire
Nol legănam pe buze atât de 'n-retșor,
Ș'arasta nu fu viață, ci fu o fericire
Ce disparând in urma'l lăsa un vecinic dor!

Da, jună și f'nmôsă, cu mult chiar mai frumoasă,
O revăduță, și ochi'l ca in trecut luceau
Pe buzele'i țimbirea era tot grăși-să,
Și când vortoa din vocea'l dulci melodii eșău.

Dar nu aceeași voce, acea dulce țimbire,
Ș'angelica privire ce'n ochi'mi se perdeu;
A mea inimă plină de acunpa'l suvenire
Tot rătăcea pe față'i și n'ô mai revăsea

Puteam eu tôte astea, ntrăngend sînn'i de ghiață
Pe peptul meu in lacrimi, s'ô 'ntreb: Ce ai făcut,
Fimța iudodă, din fericita'mi viață,
Din visele'mi de aur și rătăl din trecut?

Dar nu: credeam că'i altă femeu ce luas
Din întimplare ochi și chipul cel frumos
Aceleia a cărei iubire me trădase,
Și o țasău să trecă privind la cer dușos.

Ei bine! a fost crudă această despărțire
De o ființă care o dată am slăvit.
Dar, o natură! mamă! tu scii altă iubire
Putea fi mai adincă ca ceea ce — am simțit?

Acum pôte să cață un trasnet p'a mea viață;
Cu astă suvenire in veci am a trăi;
Cum cel ce se înecă d'ô trestie n'agață,
De dinaa 'n astă lume lipit voiesc a fi!

Câmpiele eă nu voiă să scii d'ô să 'nverdecă,
Nici ce — are să se 'ntimple cu nêmul omenesc,
Eă sôrele și mune de are să lucescă
Pe locurile ce astă-đi in nôpțe se 'nvolesc.

În'i dic numai a așa: Aci odinioară
Inbeam p'aceea care pe mine me iubea,
Că ea era un angel și că astă comoră
Ascunsă 'n al meu suflet, in cer o volă urca.*)

Maîu, 1869.

BARONZI.

*) Nu e o traducere isbitută. Îndemnăm pe traducător să respecte mai mult autorul și limba in care traduce.
Redacția.

Capacitatea Românilor de peste Dunăre

Sunt oameni, cari nu știu, ce e omul în genere: și cu toate acestea, judec și se exprimă cu raționamente despre cestiile cele mai înalte, rătăcite la om, ca despre un lucru prea ordinar. După atari oameni semidocți, noi Români, împreună cu frații noștri din Transilvania și România ne aflăm în gradul cel din urmă al capacității. Spre a arăta, cum că acei oameni nu vorbesc cu temelă, me rog a mi se certa a face analiza următoare:

Omul, făptura cea mai perfectă a Creatorului, se compune din suflet și corp; amândouă sunt admirabile pentru funcțiile lor cele diverse și armonice. Diferitele puteri ale sufletului își au propriile lor organe în meduă; când organul nu se află în bună stare, sau când e atins de vreo lăngăre, atunci el nu poate manifesta proprietatea sa în perfecție. De aci urmează variele stări a oșelor capului, adică varietatea formei, mărimea, adâncimea sau înfățurii capului sau craniului; și de aci vine varietatea, ce vedem între oameni, relativ la înfățișarea puterilor sufletesci. Materia meduei, din timpul formării omului, își face energia sa în oșele craniului, analog cu calitatea sa: ceea ce face a fi multe varietăți în intrul capului. Creștinii căror nu numai starea capului ci și a trupului întreg e neregulată, sunt oameni fără nici-o capacitate: la ei d'abia se vede o schițură, de judecată.

Omul nasce neputincios și fără cunoștințe; n'aduce el alt-ceva în lume, de cât o putere analogă pentru dezvoltarea materiilor dintr'însul, unde se află înfășurate. Apoi după cum crește corpul puțin câte puțin, așa se dezvolt și puterile sufletului. Singur sau prin alți, omul devine cu timpul capabil: își capătă cele necesare și folositoare; descoperă arte și științe și le cultivă; ajută pe neputincioși. Scurt, omul se dezvoltă, se formează. Cultura nu e înăscută omului: ea se capătă prin puterile sufletului.

Tot omul simte că se află într'însul înfățișări și idei diverse! că unele îl fac plăcere, altele îl super: că există în tine o înclinare către lucrurile plăcute și o ură către cele supărătoare. Deci, trei puteri principale are sufletul: simțibilitatea, voința și rația, care e baza celor-alte, fiind că înainte de ea, nu e cu puțință a se produce vreo altă energie sufletescă. După d'nsa, urmează cele-alte puteri ale sufletului, dară în diferite moduri, după făptura omului E-

simple: Darul de a imita lucruri mari nu e egal la toți oamenii. Facilitatea ce au uni de a încela, nu se vede la alți nici de cum. Sunt ginți, cari au o minunată aptitudine pentru muzică; și ginți, la cari acest dar e cu totul nevedut. Superbia nu caracteriză pe toți egal. Toate gințile pot avea oameni de geniu; toți oameni însă nu pot fi mândri pentru această calitate etc. Această dezvoltare multiformă a puterilor sufletesci provine din multe cauze. Uni asigură că, climatele au o mare influență. Dară starea înfloririi a artelor-frumose și a științelor în Atena, stinsă astăzi cu totul, și ignoranța locuitorilor Eladei atastă, că influența climatelor asupra puterilor sufletesci nu e așa de mare, după cum se crede de comun.

Educația, guvernul și religia contribuiesc mult la formarea caracterului. Mult diferesc în adevăr și în viață și în purtări locuitorii crescuți într-o cetate de cei din sate. Comparând oameni, cari viez sub un guvern despotic, cu aceia cari se află într-o țară cu legi și moravuri bune, vedem, că uni sunt enrați barbari, pe când cei-alți posed multe semne de bună creștere. Liberă pe ignoranții de jugul barbarismului și vei vedea, că ei se vor despoia puțin câte puțin de ignoranța lor și vor deveni oameni cu înalte simțințe. Acestea însă presupun voința și înclinarea, după cum s'a dis mai jos.

Oameni după multiforma dezvoltare a puterilor sufletesci, se împart în trei clase principale; în 1-a sunt puși aceia, cari arată o înclinare, o aptitudine pentru un singur lucru; ei posed acea putere sufletescă în perfecție, pe când cele-alte nu sunt energice. Atari oameni se află în toate gințile; așa s. e. unii arată o aptitudine admirabilă pentru Istorie, neputând face un pas înainte în Matematică sau în Poetică. În clasa II-a se află câți se ocup cu succes de diferite lucruri. În toate zilele vedem în adevăr mulți oameni că se ocup tot o dată cu diferite științe: cu Medicina, s. e. cu Jurisprudența, cu Poetica și cu Retorica. Câți oameni însă cu drept cuvânt se pot mândri, că posed egal bine toate aceste științe diverse? Acela care vorbește mai multe limbi, caută să mărturisască, dacă e om veridic, că nu le cunoșce pe toate asemenea bi e. Clasa III-a coprinde pe acela, cari au puterile sufletesci cu o inegală aptitudine; aceștia las la o parte lucrurile, pentru cari sunt făcuți din natură și se ocup cu cele ce cer o mai puțină diligență. Atari oameni îmbrățișez o meserie sau de voință lor, sau de necesitate, sau imitând pe alți.

De multe ori părerea ce au despre un lucru, îi face a se ocupa cu acel lucru, crezând că urmându-l vor fi în stare a căpeta mai mult folos și o reputație mai mare.

Să vedem acum ce argument putem trage din cele mai sus spuse pentru al nostru scop. Români și frați lor de dincoace de Dunăre sunt considerați ca ômeni ce nu sunt buni de nimic. Mare e nedreptatea în adevăr celor care tratez așa de rău pe Români: o nație care a avut nu numai în vechime, ci și în zilele noastre are daraveri și relații cu atâtea ginți însemnate. Să dăcem că Români sunt foarte înaintați, nu putem, căci nu e adevărat. Bărbați însă cari știu ce e omul și cunosc bine și ginta Română, o consideră ca de clasa III-a, după cum s'a arătat în paragraful de mai sus: adică că ginta Română în genere posedă destulă inteligență, dar nu poate înainta cum se cuvine, fiind-că parte e constrânsă a-și ascunde darurile naturale alta nu are mijloacele necesare spre a se desvolta. Linistea și mijloacele sunt de neapărata necesitate pentru înaintarea unei ginți. Acestea lipsiră de la Români. Înaintea despotismului Otoman, ei se află în necontentite reșebe. Căzând apoi sub jugul Turcilor, ce liniste putea să albă ei, pe când alte ginți înainte foarte luminate, căduseră în ignoranța cea mai profundă? Cu toate acestea, chiar în această epocă plină de turburări, Români dăteră și dau necontentit probe de mare inteligență).

1) Iată cum se judica ani trecuți Pandora, foite literară, ce apare și astă-zi în capitulu Eladei. Traduc aici întreg articolul său, crezând, că nu stăruie articolu nu pôte fi fără interes. Not. Trad.

Români. — Române.

Când dăcem astă-zi, în Atena, Română sau Vlahă, înțelegem mai tot-d'a-una acele meștegere, cari din timp în timp apar pe orizontele Eladei despre Mădă-noapte și arunc peste frumosul său pământ plota de aur a câmpierilor Danubiane. Și noi uităm, că foarte aproape de noi, în Atica însăși, precum și în multe alte ținuturi Elene se află și alte Române, a căror ginte formează o parte însemnată între locuitorii acelor ținuturi și merită sub mai multe puncturi de vedere atenția noastră. Pandora se decide astă-zi a face dreptate acestor Române de aceeași țără cu noi, cari de și nu joc polca și nu port vestimenta Parisiană, cu toate acestea, ele nu sunt mai puțin consângene cu acele dămine omonime civilizate; și ca nu cum-va să se supere aceste din urmă, adăugăm îndată că o-

Români precum și frați lor de sub amarul jug Otoman posedă atâtea științe și arte, câte și vecini lor Greci, împreună cu cari învețic și colo sub profesori, buni a face numai căți-va silogisimi; ascultă filosofia, însă cea coruptă, a lui Aristotel, și înveț necontentit

regina și unora și altora e glorioasă; adevărul e că ea este puțin înfășurată de negura Istoriei, dară cine nu știe, că genealogiile cele mai faimoșe au un început întunecos și nelămurit și că tocmai pentru acesta li se cuvine un mai mare respect?

În adevăr, Români răspândiți astă-zi atât în Eladea Europee, cât și Liberă, nu sunt alt-ceva, de cât coloni veniți din România propriu-disă de pe lângă Istru, după cum se vede nu numai din numirea lor comună, dară încă și din numirea de Megalo-Vlahi, ce port Români din giurul Pindului, numire ce aduce aminte de România cea mare de pe lângă Istru. Comparând figura, statura și caracterul vedem și mai bine cum că aceste ginți compun un singur popor. Cel puțin așa ne asigură și observatori cei mai încrezuți.

Aceste popore și trag originea de la Daci cei vechi, cari erau de origina Tracică, cusurina cu cea Elenică, după cum ne spun etnologii, și locuia încă din vechime în rîpa cea stînga a Istrului. De la Daci vine numele de Dacia, ce Romani dederă unei țări, mult mai întinsă de cât România și Moldova de astă-zi, căci coprindea pe lângă acestea și partea Ungariei despre Sud-Ost, precum și Transilvania. Daci, după ce s'au luptat eroicesc pentru independența lor sub regele lor Decebal, se vezură constrânsi a se supune imperațiilor Romani. Dară pe la anul 270 imperatul Aurelian fu îndatorat a părăsi domnia Daciei și a revoca legiunile sele la rîpa meridională a Istrului. Multe colonii Romane însă rămăseră în Dacia, în care s'au reversat mai pe urmă diverse și numeroșe popore barbare: Huni, Gepizi, Goți, Magari și mai virtos Slavi. Din anestecătura Dacilor, a Romanilor și a celor-alți străini s'a format nația modernă a Românilor, care pare că păstrează ôre-cari remansuri de la Traci cei vechi și în limbă urme de limbele cele vechi Tracice.

Mai târziu după cum au trecut Istrul mai multe colonii Slave și s'au așezat spre partea meridională a aceluși rîu, întinzându-se puțin câte puțin plină la Pelopones, așa făcură și multe colonii Române; în cât partea cea muntosă a Tesaliei fu numită România-Mare (Megalo-Vlahia) către seculul al XIII-lea, după cum spune Niceta. Iară când

limba Elenă. Un asemenea studiu și vanitatea Grecilor fac pe Români a se lăsa de limba și de literatura lor. Multă pedică însă aduse și înlăturarea literelor Latine. Frații noștri din România au posedat literelor Latine pînă la anul 1439; și din cauza Mitropolitului de atunci al Moldo-României, care se sub-insemnase în sentința Sinodului Florentin, s'au înlăturat literelor Latine și s'au adoptat cele Slavonice de către succesorul său

ultimul dintre Constantinii, despot fiind încă al Peloponesului, se scula și plecă din peninsula cu scop a reedifica un stat mare în Grecia meridională, află țera întregă împregfurul Pindului coprină de Români. Aceste colonii Române nu s'au mărginit la o simplă coprinere a țerei; dară de și n'au putut a se înălța la o autonomie politică, pare însă că fortuna lor fu strimt legată cu cea a Bulgarilor, al căror regat, întins pînă în Pelopones, fu resturnat în secolele X și XI de doi eroi al imperiului Bisantin a nume Timisci și Basila al II-lea. Când Bulgarii mai târziu, pe la finitul seculului al XII-lea și recapătară autonomia, doi Români numiți Asan și Petru fu-seră capi și autori aceluși not și teribil stat.

Se dice că Români, cari locuiesc astăzi în Elada Tesalia, Epir și Macedonia se însu-mez 1,600,000. Sunt omeni corpulini și re-buști, cu per negru sau castaniu, cu fisio-nomia inteligentă, de și une-ori ascunsă și nu prea grațioasă. Acești Români ca și cei de dincoți de Istru port semne de originea lor cea di-versă: în adevăr pe când vedem pintre ei și fisio-nomii frumoșe și adevărat Romane sau E-lenice, stătute elegante, întîmpinăm tot-d'o-da-tă și multe corpuri ordinare, purtând tipul cel străin al Slavilor: lucru ce făcu pôte a se da unor dintre ei supranumirea ridiculă de Cuțovlahi. Români sunt în genere prudinți, învețați la muncă, economi, naturali, ospitalieri și de multe ori arăt perseverința pismătoșă a Slavilor. Mulți dintre ei se oc-up cu meseria păstorilor; alți fac negoț și nu puțin, călătorind prin Rusia, Austria, A-lesandria etc. și-au format stări așa de mari, în cât putem dice că, înaintea lor, tesauri cei renumiți al României clasice sunt tocmai ca căsuțele din strada Ermaică înaintea pa-latelor imperătesci.

Femeile Române au un tip mai mult gros de cât elegant; sunt însă de multe ori bine făcute și tôte se disting pentru corpulinta lor cea înfloritoare. Trăsurrele figurelor nu sunt sub-țiri ca cele de pe figurele Elenice, dară și o-chi lor nu sunt fără de foc, fiind ele ca

Teoctist, care făcu și pe principele Alesan-dru a fi de părerea sa. Fiind literelor Latine ast-mod nelertate, unii din Români noștri, desvoltându-se, fură constrânși a adopta lite-rele Elene, ca vecine ce le era, și a scrie limba Română cu aceste litere. Limba Ro-mână fu scrisă cu litere Elene mai ales în dîile preotului Român Anastasiu Cavaliotul. În tipografia din Moscopole 2), cetate locuită

și cerullor albaștri. Românele sunt forte mun-citore și mai ales se disting prin moravuri bune și oneste, suferind cu stăruintă de mul-te ori călătoriile lungi în străinătate a le hărbaților lor.

Limba acestor coloni Români s'a schimbat și s'a stricat cu atât mai mult, cu cât ei se află între diverse popore străine și sunt con-stânși din copilărie a înveța limba Albanesă, Slavică, Turcescă și înainte de tôte pe cea Elenică. Despre acest dialect corupt există un dicționar de 1070 vorbe, publicat în Venetia la anul 1770 de preotul A. Cavaliotu din Mos-copole și rețipărit de Germanul Tunman în scriptura sa despre poporele Orîntului. Dară acest dialect fără îndoiuță se va stinge cu totul. Influința nelvinsă a Elenismului a su-pus mai de mult și această gîntă care, după ce a căpătat cele mai multe virtuți ale caracte-rului Elenic, amorea pentru muncă, înfri-narea și continința, mai ales acea admira-bile îndemănare industrială, ce lipsesc în Me-tropola lor; după ce de atâtea secole s'a în-vețat a considera pe Eleni ca frați, ameste-când și în limba lor pe cea Elenică, va perde de sigur peste puțin și cele din urmă remasuri ale unei origini străine și va vorbi a-cea curată limba Elenică, ce singură are drept imprescriptibil de a se auși sub un țer așa de frumos și într'o țera plină de memorie.

2). Această tipografie (lucru destul de însemnat pen-tru acea epocă) fu fundată de un Ieromonac a nume Gregoriu Constantinide. Anevoe astăzi se pot afla cărți tipărite acolo. Moscopolea sau Vos-copolea era odinioară o cetate mare și avută, po-seda o școlă bună numită Academia și era con-siderată ca capitala Românilor Macedoneni. În zilele noastre nu e însemnată. După amara des-trucție a cetăței, mai toși locuitori au pără-sit-o înspăimîntași și s'au așezat în diferite locuri; o mare parte trecu în părțile Austriei. Din Mos-copole sunt erudiți clerici: Constantin Ieromo-nacul; T. A. Cavaliotu; Daniel etc. Cest din ur-nă e autorul unui dicționar Greco-Modern, Ro-mân din Moesia, Bulgar și Albanes, tipărit în Viena la 1802. Moscopolian asemenea e și re-nun-tul Baron Sina etc. Not. Trad.

numai de Român. s'au tipărit multe cărți cu acele litere. Dar n'a trecut mult și s'a vedut că literele Elene nu sunt făcute spre a putea arăta toate vorbele dialectului Român. și a început de atunci a și comunica toate ideile lor în limba Neo-grăcă. Dar-ar Dumnezeu să se desființeze această necesitate și Români să reia pentru limba lor propriile lor litere Latine sau cel puțin pe cele Slavonice. lucru ce va contribui mult la curățirea limbii lor de vorbele străine.

Capacitatea și inteligența Românilor pentru tot ce atinge buna creștere. cultura în genere și filantropia. a strălucit mai ales de când o mare parte din ei s'a mutat de acolo și s'a așezat în țeri bine guvernate și liniștite. În adevăr. Români așezați în atari țere au devenit oameni onorabili foarte. avuți și capabili pentru lucruri însemnate. Mulți dintre ei s'au înălțat în clasele de nobili ai Ungariei și aduc necontentin prin capacitatea lor mare folos la acea țără. Meseria lor cea principală e negoțul. Singuri sau împreună cu străini au fundat societăți comerciale însemnate în mai multe cetăți. În Ungaria, Sasonia și pot dice în totă Germania nu există o relație comercială, în care să nu fie neguțatori Români de prima clasa. Afară de acestea. mulți se ocupă cu studiul limbilor frumose și înbrazănez mai ales în Germania diferite științe și arte precum: Teologia. Medicina. Jurisprudența etc. cu un succes demn de admirație. Jecă căi va Români cunoscuți acolo pentru învătătură lor: Dionisiu Mantuca din Castoria. Ion Calceu, Constantin Nectariu, Tarpu. Ambrosiu și Procopiu Pauperi, bărbați cu cunoștințe întinse în limba Elenică. Latină și Italiană. filosofi și teologi; Demetriu Pauperi și Constantin Zupanu. amândoi medici și filosofi; apoi Demetriu Nicolaș Darvari etc. Se vede așa dară că Românilor nu le lipsese inteligență și daruri naturali, ci liniștea și mijlocele ca să pôtă streluci și în Turcia prin învătătură și civilitate.

Pesta 1808.

GEORGIU C. ROZIA.

PLECAREA LA BĂI.

Deja tribunalele și curțile sunt în vacanță. familii numeroase sunt deja pe drum; în Bucuresc, capitala țerei noastre. nu se mai ved. de cât oameni ale căror ocupații serioase. nu le permite a părăsi postul.

Uni din acești călători au plecat la bai în

străinatate, alți în țără. alți să facă cură de zer, alți să ia băi reci. alți să schimbe aerul la vr'un amic sau la vr' o proprietate a lor. fie departe fie în glurul Bucurescului. Este peste puțină ca, cu căldurile acestea tropicale, să nu caute cine-va vr' o mică retragere unde să pôtă respira un aer curat și să pôtă bea o apă dintr'un izvor dacă nu mineral. cel puțin rece și limpede ca cristalul.

O bună parte din public care părăsesce capitala și chiar din totă țără nu întreprind călătoria acesta numai și numai cu scop de a găsi o simplă distracție. o plăcere;— ei mai tot-d'a-una sunt motive puterice, case de forță majoră.

Sănătatea este cauza care silește pe cei mai mulți să și părăsescă chiar interesele lor. să facă sacrificii enorme pentru a merge la bai.

Damele. domnișorele noastre. sunt mai tôte suferind de bôle foarte bizare; între altele. bôlele speciale sesului lor. face adese ori desperarea bărbaților și a familii lor. — Indispozițiile predominante pentru amândoa secele sunt indigestiile (limba coclită. acoperită de o mulsă grosă. gura amară) indispoziție care în majoritatea cazurilor recunoșce drept cauză o alterație în funcția ficatului. Se scie de timp foarte îndelungat că bôlele predominante în climate calde sunt între altele bôlele ficatului. De și clima noastră este temperată sunt prea puține persoane în țera noastră care să nu fi avut un atac de gălbănare. Ori cât de demult a avut loc. acel atac mai tot-d'a-una este semnalul care trebuie să ne arate sigur că ficatul a început a se altera. Din acel moment persoanele afectate trebuie să ia măsură ca de la început să combată real. Un atac de gălbănare (jaunisse icterus) nu este lucru bagatel. nu este nimica; — un atac de gălbănare este adese ori semnul. că o esile gravă a ficatului are să se desvolte.

Doctorul medic, omul artei (și nici de cum babelle sau sciutori a tăla de gălbănare) trebuie să fie consultat. Numai după prescripția medicului trebuie să ia cine-va cutare sau cutare bai. Nici într'o țără din lume, băile nu folosesc așa de puțin ca la cetățeni noștri. — Acesta provine mai cu seamă că o bună parte din public plecă la băile cutare sau cutare fiind că i-a spus o rudă. un vecin sau mai sciu și eu cine, că a vedut mare folos — nu pentru el. dar a audit de la altul. Ideile acestea sunt foarte greșite și consecințele lor sunt foarte triste. — Destul pentru acum în această privință. În articolul viitor voșu avea ocazia a trata câte-va cestii foarte importante.

Între altele mai cu s^emă această: Fiind cine-va în imposibilitate (din diferite circumstanțe) d'a pleca la băi, este mijloc a face o cură, urmând cu ocupația funcțiilor seale? Această chestie foarte delicată și importantă va cuprinde cea mai mare parte din articolul viitor.

DOCTOR V. VLADETCU.

În ultima ședință, Academia din Paris a decernat premiul Bordin D-lui Lecoute de Lisle pentru traducția lui Omer, și premiul de posesie D-lui Coppée, autorul operetii *Passant*.

S'a deschis în Berlin, sub numele de Liceul Victoria, un fel de Universitate femească sub patronajul princesei regale. — Deja 180 de eleve sunt înscrise. Cursuri de literatură germană și franceză, de istoria artei, de științe naturale fac partea fundamentală a programului.

Revue de l'Instruction publique.

Mercuri 9 Iuliu s'a celebrat la „Asilul Elena” solennitatea distribuției premilor.

Măria Sa Domnitorul a onorat cu prezența Alteței Sele această zi solennă.

Un public foarte numeros umplea sălile. Simțta cine-va cea mai mare bucurie vedând micile orfelime îngrijite și crescute cu cea mai părintească afecție.

SALONICUL.

Eșiram din Elepont, — intraram în marea Egea; lăsarăm la dreapta grupa grațioasă de insule Lemnos, Imbros, Samotras, Tasos; vedurăm capetele ciudate prin forma lor, desfătătoare prin pozițiile lor, Acta, Sitonia, Palina ce forma două porturi Singitini, Toronicus — ale căror nume astăzi sunt schimbate, corupte, ca și locuitorii lor. Apoi intraram în golful Tesalonicului. Tesalonicul nu și-a schimbat numele, decât a lepădat cea d'antefii silabă a numelui, rămânând Salonic.

Insula Imbros — se cheamă astăzi Lembro; — are de ce lege de ocol, văi roditoare și muniți coperiți de păduri. Insula Samotras, se cheamă astăzi Samandraki, puțin mai mică. Plin o numesc. Libera Semontracs. Această libertate s'a schimbat astăzi. Insula Tasos, sau Taso, are muniți tualți coperiți de păduri. Canalul ce o desparte de uscat are în staură încă o mică insulă numită Taso cel mic, grecesc: Tasopole. Această insulă fuse vestită în anticitate pentru minele seale de aur. Herodot vorbește de dmsa. Aceste mine făcură

să și se dea încă numele de Chryse — Aurita. În acele mine se găsea încă petre de opal, amatiste; — mina nu s'a astupat. Marmura albă ce se găsea aici și care rivalisa cu cea de la Paros, se află încă. Ruinele cetății Tasos se ved încă. Ea este mai mare de trei ori cât insula Imbros. Este locuită; produce unt-de-lemn, c^eră, gr^ulă, fructe, vinuri. Aceste vinuri, în timpi vechi, erau renumite la Constantinopol.

Odată însă opriți în golful Termaicului altă dată (Salonic), trebui să desbarcăm. Această se făcu cu mare înlesnire.

Când își aruncă ciue-va ochi asupra tuturor acestor țeri și n^emuri din aceste părți, când scie cât unele și altele au fost înfiorătoare, au strelucit în timpi vechi și le află astăzi atât de cădute, de misere, negreșit că nu p^ote a se opri de a striga: „aceste uemuri a trebuit să fie foarte misere ca să ajunga ast-fel!”

Su e nimic mai slab de cât tirania Otomană. Aceste poporații o suferă. Ca să o suferă, trebuie ca ele să fie mult mai slabe. Alt-fel, nu putem înțelege lucrul. Să nu ne îndoinm un singur minut: să nu avem nici o pietate pentru popoarele asuprite! Dacă sunt ast-fel, merit să fie. Le lipsesc virtuțile. Acest popor Turcoman ce domnesce peste dmsese, palid, înclinat, minat de miserie, barbar, ignorant, are încă ore cari virtuți ce nu le au poporațiile crestine. Alt-fel nu înțelegem că ar putea încă domni. Deșteptați-v^e, o popor^e cădute, și înțelegeți că spre a ajunge la libertate, la m^arire, este numai o cale: aceea a virtuții! Voi puteți să aveți instrucție, lumini, cunoscințe întinse în litere, arte, comerț. Dar virtuțile să ve lipsescă, și veți rămânea tot d'a-una supuse.

Latitudinea orașului Salonic sau Salon este de 40 grade, 41 minute, 10 secunde; 120 grade, 28 minute de longitudine. Este așezat în fundul a carui intrare este de noă lege de largime și lungimea de două-deci.

Orașul a fost fundat de sora lui Alesandru. Tesalonica, pe terimul unui oraș mai vechi, numit Therna. Astăzi încă se ved aici ruine din monumente antice. Justinian clădisce aici o biserică S^anta Sofia, după modelul celei din Constantinopol; această biserică este astăzi schimbată în g^emie. Se ved încă Ș^epte turnuri, ca cele din Stambul. Sub Romanii Salonicul fuse capitala Macedoniei. Locuitorii se revoltara împotriva Imperatului Teodosiu, care puse de măcelări ș^epte mil locuitori când era la circ. Ținutul se numea în vechime: Migdonia.

Fisionomia acestui oraș seamănă cu aceea a Iașului, sub raportul mulțimei ebreilor. Afară de ebrei, locuitori sunt Români Macedoneni, Turci, Greci, Bulgari, Arnăuți, Armeni și Francezi. Ca port de comerț, Salonica are unul din cele d'antefă locuri în Arhipel. Aici este marele antrepozit de tutun turcesc ce se încarcă pentru Constantinopol, de grâne renumite, lână, mătase, cără, mlere etc.

Necurătenia acestui oraș, din cauza ebreilor, face ca clima, de și minunată, să nu fie sănătoasă.

Tera împrejurul orașului este frumoasă și roditoare. Vegetația bogată, cultura înaintată. Copaci de tot felul încunun semănăturile întinse.

Avem o scrisoare de introducere dela un român Macedoniu, rudă cu doctorul Paclurea din Bucuresci, ce l cunoscusem la Cair în Egipt, către un neguțator, amic al său, din Salonic, iară român. Păstrasem această scrisoare ce îmi era dată în urma dorinței ce îmi primasem a visita Macedonia.

Me prezentăți cu această scrisoare la D. Cosmad.

Acest onorabil consăngean me primi cu bucurie și politeță. Me întrebă unde am tras. — spuindu-mi că sînt la ospetărie. — Îmi răspunse cu interes că el nu va suferi acesta și că trebuie să me mut la dînsul. Se înțelege că refuză, mulțumindu-mi și îndreptându-mă că nu am să stau mult în Salonic. Ca să î miubun, trebui a-i promise că voi prănzi la dînsul.

Casa D-lui Cosmad era de lemn, roșie, cu două caturi; — interiorul ei vestea largimea de care se bucur toți acești neguțători: fără lăsus ansă. Salonul său era bine mobilat, după datina Europeană; două alte camere ale sale, aveau paturi lungi spre ferestre, îmbrăcate cu stoffe de damasc, perdele, oglinzi, mese de nuc, scrinuri.

D. Cosmad era însurat. La prănz me presintă la femeia sa, ce era încă tânără și frumoasă, vorbindu-mi în limba română cum se vorbește în acele locuri. Dîmna Cosmad nu păru împedată. Îmi dîse în aceeași limbă că îi pare bine că me vede în casa lor. „Îmi pare ghine că te vezi la casa mea.“ La masă fusese întreat, când în limba greacă de D. Cosmad, când în limba română de D-na soția sa, despre scopul venirii mele acolo și mai mult încă despre țera noastră. Luafu aminte că dîmna nu vorbea grecesc, nu scia acea limbă, și că muștra pe soțul său de ce nu mi vorbea românește. „De ce sborești grecesc, și nu a românește.“

Ea îmi spuse că femeile române nu scîi grecesc și nu vor să învețe; că bărbații sînt siliți a înveța acea limbă, avînd nevoie în comerț; — că șerbi din casă toți sînt români, ca să învețe copii lor românește; — că pe băieții îi învață grecesc, dar pe fete nu; că ei nu mărit fetele după greci sau bulgari, nici pe băieții după grece sau bulgare, că are o fată de cinci-spre-dece ani care scie limba Francesă, Turcă, dar nu scie grecesc; că ar fi dorit să îmi arate pe tie-sa, dar este sfîosă, că datinele lor sînt ca fetele să nu se arate la străini. — dar pentru că sînt român, mie o să mi-o arate într-o zi. În sfîșit me întrebă dacă voi să visites Olimpul și nisce monastiri ce nu sînt departe de acolo. La care îi respunse afirmînd.

D. Cosmad îmi dîse că numărul poporației române din acele părți și cele vecine, pôte să se urce la două milioane, ceea ce mi se părea o esagerație. Îmi spuse că sînt două feluri de acești români, locuitori de văi și de munți; că cei de munți sînt cei mai curați, cei mai volnici, cei mai neatrînați; că ei sînt bogați în turme mari; că unii sînt păstori ce trăesc sub corturi și schimb neîncetat locul; că toți acești munteni vorbesc limba română; — că cei din văi sînt orașeni și săteni, așezați, proprietari de pămînt; că neguțători sînt foarte bogați și aceștia s'au grezit afară din casele lor. Vorbesc grecesc, sînt grecesc; le este rîsine să se dică Români în public, din prietenă că propaganda grecescă i a luat în rîs; dar că în casele lor, înaintea femeilor lor, tot atât de rușine le este să vorbească grecesc, să simță grecesc, să se dică greci, fiind că femeile lor au ramas române și rîd de greci. Că aceste femei nu vorbesc de căt românește; că locuitori satelor, așezați, proprietari de case și termuuri, de vii, de grădini, cultivatori de tutun etc., nu s'au grezit și că, cu toate silițele biseric grecesci, a înveța limba, ei nu vor să trimită copii lor la școlile grecesci. Că mulți greci însemnați din Atena, Viena, Londra, Bucuresci, Constantinopol, sînt Români Macedoneni. Némul nostru, adăogă el, trimite mulțime de omeni în țeri străine; ansă nu se fac șerbi la străini ca greci; au toți căte o meserie; cel mai mulți sînt simitari, bragăii, caldărîngii, făcători de ci-mele și apeducuri, de poduri peste ape, etc.

Trecuși o zi plăcută într'această casă ospitalieră. Era frumoasă și audi această limbă română, plăcută și ciudată, în gura unei femei gingașe, naturală, simplă.

MUNTELE OLIMPUL.

Tineam mult să ved Olimpul, acest loc unde dei antici aveau locașul lor. D. Cosmad decise să plecăm cu un caiic, în ziua viitoare, ca să trecem golful de cea-altă parte. Acolo la uscat era să găsim cai și să mergem înainte. D-na Cosmad era să vie cu noi. A doadi sosi. Din nefericire acea zi era viitoră. D-na Cosmad nu putea să intre în caiic. Plecaram dar numai amândoi, adică D. Cosmad și eu, având cu noi un arnăut armat dela cap până la picioare și un șerb purtător de merinde.

Ne îmbarcaram de dimineață. Vântul, fiind priincios, trecurăm răpede golful și ajunserăm de ceea parte la un loc unde găsirăm cai cu seze turcesci ce ne asteptau. — De aici până la un sat ce se cheamă Caterina făcurăm două ore. Aici descălecarăm și meraserăm să vedem pe sub-prefectul locului, un amic vechiu al D-lui Cosmad. El ne primi cu o politeță deosebită. Ni spusurăm că vom merge spre Olimp și dacă drumul este sigur. El ne răspunde că nu avem a ne teme de nimic, și că va veni el însuși cu noi.

Ne dăte cafele, ciubuce, și ne prepară o gustare turcescă, care ar fi fost bună, dacă noi nu am fi avut merinde mai bune. Turcul nostru nu era de acele tipuri grave, făcute, bănuitoare ce întinsece cine-va atât de des în aceste țeri. Era votos, vorbitor, deschis, — un om de patru-deci și cinci de ani, față rumenă, rotundă, fesul pe căfa și cu fruntea eșită.

Îndată ce gustaram, cai se aduseră. Câte un ciubuc încă, câte o cafea, și ne aruncaram pe cai.

Odihnuirăm cai în două locuri. Înainte de sêră eram la monastirea Sca la saună Scara, la picioarele Olimpului, după ce trecuserăm mai multe deluri, plașuri, cotișuri, văi, dumbrave, lunci, locuri sterpe, lăcose, altele petroșe, sălbatice. Satele se aflu foarte depărtate unele de altele.

Schitul Scala are o poziție desfătătoare. De aici se vede marea, Muntele Atoș, valea Macedoniei; mănăstirea este înconjurată cu păduri de brași, fagi, frasinii, stejari, castani. Interiorul monastirii curat, biserica nimic extraordinar.

Nu me puteam satura de desfătătore vederea a acestor locuri selbatice, grandioșe. Marea mai ales, vedută de departe, cu nemărginita sa, cu nenumeratele seze umbre și lumini,

cu colorile ei nehotărâte, cu cerurile ce se resfrâng într'însa, cu mișcarea aurelor sau a vînturilor dela țermuri, suflând din mai multe locuri. În crucișându-se, turbure colorii, lină alături. Încrețită mai dincolo, apoi fără lină, lucia ca un cristal, luminosă. Ea formează uul din acele tablouri ce nici odată penelul unui artist nu a putut prinde cu esactitate. Înțeleg pe toți acei insulari greci, ce aflându-se în grădina Cișmegiului, uită unde sunt, și stau privind acest lac mic.

Trecurăm noptea în această monastire.

Întrebăm pe superiorul dacă are bibliotecă la monastire. Răspunde că nu are, că monastirea e saracă, că ei se hrănesc acolo cu buna-voință a călătorilor. — Lucru ciudat, toți acești călugări, la toate monastirile, atât în Macedonia cât și în Palestina și Egipt. În-lătă ce aud că ești român din principate. Închid bibliotecile. La Ierusalim, vom să vizitez biblioteca, a trebuit să aștept trei zile, până să intru acolo. — Acesta a făcut o treabă de stat în consiliul suprem al călugărilor.

Către acestea călugărul ne ospătă bine.

După cină ne spuse mai multe istorioare ale acelei localități, și se plânse de arnăuți.

— Și ea sînt arnăuți, dișe turcul ridând, te plângi de mină la mine.

— Ești arnăuț? îl întrebăm eu.

Arnăuț de nascere, răspunde el, arnăuț musulman. Cel mai mulți arnăuți sînt musulmani, și aceștia sînt cei mai cinstiți, volnici și cavaleri. Cel cari sunt creștini, s'au greșit, s'au lătinat, au încetat să fie mândri de nemul lor. Nu au cuvînt, adăogă el, acest nem e plin de mărire, și nu va peri nici odată. O să albă și el o zi în viață: acea zi e departe, pôte: dar o să vie. Moșul-meu era în casă la Ali Tepeleni. Când a murit Ali, ucis prin trădare, fuse și el ucis împreună, căci îi rămăse se credincios...

— De ce nu ne spuți această istorie? îl întrebăm eu.

— Să ve spuți, răspunde el, ast-fel cum o știu de la tată-meu. Dar mai înainte, voți să'ti vorbesc de consăngeni mai arnăuți. Nemul nostru este așeșat în partea de la nord a Epirului și Iliriei grecesce. Numerul acestor Albani se urcă astăzi la un milion cu cei răspândiți pîntre nemurile vecine cu dînsi. Omeni sînt viteji și femiele frumoșe la munți. Mai în toate părțile Turciei, până și prin Asia mică, autoritățile au în serviciul lor albanezi d'af noștri, pentru două cuvinte: anțeu că sînt volnici și al doilea că în loc sa ție de ce turci, pot să ție doi albanezi: du

albanezi fac mai bună treabă de cât dece Turci. — Oameni cu cari meșterb eu sunt albanczi. Cu acești oameni Ali Tepeleni săvârși lucruri mari, în ac ste țeri. Iecă un om rar. Acesta să ridică din popor. Era fiul unui aga sărac din Tepelen, dar bărbăția și mintea îi dară aripi să sbore, și Albanezi vintul. Veni o zi când domnea peste Epir, Acarnania, munți Pindului, Tesalia și Macedonia. Era amic cu Bonaparte. Sultanul tremura la numele seu. Nelson îi scria și îi numea Eroul Epirului; Imperați cerșau alianța sa. Iarina era capitala sa. Din saraful seu, el despica secretul orientului. Agenți lui furnicau în Asia, Africa și în palatul Sultanului. Un singur vrăjmaș se găsi: Pașa-beiu căruia Ali îi răpise averile. Acesta fugi în Constantinopol unde se puse a conspira în potriva lui Ali. Făcu pe Sultanul sa bănușcă că Ali Pașa va să'l rastorne și să'l ia locul. Îi spunea tot d'o dată ca Ali are comori nenumerate la Iarina. Ali Pașa află aceste uneltiri și încercă să ucigă pe Pașa-beiu chiar în saraful Sultanului unde acela era Peșkirgi-bașa. Un ucigător se priuse și mărturisă că era pus de Ali pașa. Sultanul îl chiamă la Constantinopol, hotărând să'l pără. Trimise oștiri mari în potriva lui. Ali pașa ținu bine. — Dar vindarea veni să înlocușcă bărbăția. Sultanul era slab. Vindarea intră între aliați seu, în amici seu, în familia sa chiar. După doi ani fu nevoit să treacă din palatul de la Iarina la cetățuie, unde se luptă crâncen.

Ali pașa se închisese în cetățuia lacului cu câți-va oameni hotărâți, între cari era și inoșul meu. Acolo el astepta în tăcere dioa primejdii. hotărât să pue foc pulberii și să salte în aer. Un turc Selim ședea neîncetat în becul cu pulbere, cu un fitil aprins în mână, gata sa pue foc la cel mai mic semn al lui Ali Pașa. Curșid Pașa, trimis de sultanul în potriva lui, cercă să i dică că Sultanul îl iartă dacă se va supune. Când Curșid îl primi în insula lacului, îi dișe să dea ordine ca Selim să stingă fitilul aprins din cetățuie, la care Ali răspuse că Selim are ordin a nu se supune de cât la poruncile sele verbale și că trebuia să mērgă el însuși acolo. Curșid nu primi să'l lase.

Ali pașa tot credea că sunt adeverate făgăduțelele lui Curșid. Scose din sin o jumetate de mel. — Selim avea cea-altă jumetate, și o date lui Curșid dicându'i că la această vedere Selim va depune fitilul. Acesta se făcu; Selim date fitilul, dar fuse înjunghiat îndată. Ali pașa, în insula lacului, în mijlocul a câtor-va oficieri ai seu, între cari era și mo-

șulmeu, căduse într'o adâncă abaterc, de și prin vorbe îmbărbăta pe oameni seu. Era armat cu o carabină largă și astepta. Spre sēră veniră acolo Hasan pașa, Omer-bei, Silitarul lui Curșid cu o mulțime ostași de guardă.

Ali pașa se aruncă spre ușă strigând: Ce'mi aduceți?

— Firmanul Sultanului, răspuse Hasan pașa, — vrei să'l citești?

— Dară, răspuse el.

— Supune-te urșitei și fă'ți rugăciunea, căci trebuie să mori! mai adăogă pașa.

— Nu va muri Ali așa de lesne, strigă el, și trase cu pistolul în Hasan pașa, pe care îl rani reu. Descărcă încă două pistole și ucise doi din capi acestei deputații. Oameni lui Ali scōseră săbiile și începură să se apere. Ali pașa puse carabina cea largă la cătare. Dar atunci silitarul pașei trase cu pistolul asupra lui Ali și îi înfipse un glonț în peptul de jos, încă un glonț îi petrușse peptul. Ali, cădend, strigă către moșulmeu: „Du-te de ucide pe Vasiliki, ca să nu cađă vie în mâinile acestor căni nerușinați!” dar abia dișe această vorbă și muri, ucigând patru oameni. Oameni ce înconjuraū pe Ali se luptară încă. Moșulmeu muri în bătae, lovit de un glonț în cap. Capul lui Ali se te și se trimise Sultanului, care date poruncă să'l înfă în porța sarafului. Ast-fel peri Ali, ast-fel peri tatăl tatălui meu, fără să fi putut împlini porunca lui Ali de a ucide pe Vasiliki, femea sa cea iubită, grēcă.

Și Iecă ce ne spuse soțul nostru de călătorie, lucruri ce le sciam din istoria lui Ali pașa. Tot ce nu sciam era rola moșului seu în scena de ucidere.

A doa zi de diminetă lăsarăm acest schit și pornirăm înaintea. Nu departe de acolo, pe talerul unei măguri, este didita o altă monastire Sântul Dionisiu (Aghios Dionisios). În jurul monastirei se ved rîpe nalte și selbatice, cu forme cfudate și variate. Aici gășirăm o bibliotecă de cărți grecesci, latinesci, slavonesci și câte-va manuscrise; vizitarăm o pesceră în care se află un altar făcut de sântul Dionisiu, după dișa superiorului, și un isvor de apă curată, ce esi ântea oră, când acest sânt avu sete și, negășind apă, bătu din picior — și iată că se arată acest isvor.

Lăsarăm cai în această monastire, și ne urcarăm pe Olimp, cu picțorele, însoții de superiorul schitului aceluia.

Suișul era greū. Dar eram mulți la numer și toți dispuși a rîde, — făcurăm o mare distanță de suire, fără să băgăm de

săma. Aci fiindu ne cu mânilc de petre, de copact, de mărăcinî, de erburi selbaticc, aci mergend lin, aci înturnându-ne, coborând și iară urcând, stând și privind înapoi și admirând o vedere răpitoare. Era căldură mare, arșiță, vîntul nu suffa; pe un loc șeț de căte-va pictóre ne puserăm a ne odihni. Era timpul să gustăm câte ce-va. Acesta se făcu, ne dăte noă puteri.

Ajunserăm la o înălțime ôre-care unde veđurăm terimul nins, pe icf și colo. De aici începe partea de munte coperită de nea. Aici nu era cald. Trecerea rāpede dela o mare căldură la frig, făcu impresie asupra noastră. Superiorul ne dișe că ar fi bine să nu mai mergem înainte, căci, fiind oboșiți și gāsind frig în sus, să nu rācim. Cānd ne aflārām mai sus, cu pictórele în nea, cu mânilc roșii de desa atingere a neael, — avurām o vedere ce anevoe se pôte afla în alte părți. De acolo se vedea valea Tempet, riul Peneu, micșorate forte.

Închipuiți ve că acesta este Olimpul unde dei se adunā în consiliu, și mai des āncā în banchete; unde curgea nectarul în cupe de aur, unde mirosea ambrozia! După spusa poetilor anticil, locul deilor trebuia să fi fost în vrful muntelui. Dar acest vrful este coperit de nea, aerul înghețat: dei și mai ales deitele nu erāu bine coperite; din potrivā, lāsāu să se dorēscā mult, sub acest raport. Pôte că acea adunare se facea mai pe jos; în locul monastirei de astā-đi, spre esemplu. Ori cum va fi adevurul, noi nu mai puturām a lupta cu frigul și coborārām, plāngend pe bteji dei espuși la nea și la frig.

Eram mulțumit că am pus pictórele pe acest Olimp atāt de renumit de mai multe mil de ani.

Nóptea aceea dorinrām la sub-prefectul otoman, și a doa đi ne înturnārām la Salonic.

Discurs asupra Republicei

ținut de Emiliu Castelar, în Camera Cortesilor Spaniei la 20 Maiu 1869

Domnilor! pāsesc pe un terim de tot esploatat; discuția acēsta din tôte puntele de vedere s'a mánat plnā la ostenelā, și de și nici capacitatea mea generalā nici cea specialā oratoricā nu me pôte încurajā a conta pe ascultarea plăcutā din partea Camerei, totuși me veți onora cu atenția D-vóstrā din cauza sincerității părerei mele, a importanței motivelor mele și a interesului ce nutrim cu

toți pentru patrie, libertate și pentru mântuirea revoluției din septembrie.

Monarhia este pentru mine: nedreptatea socială, și pentru patria mea: reacția politică; republica e pentru mine: dreptatea socială, și pentru patria mea: libertatea politică. Ideea republicană ve petrunde pe toți, totuși la D-vóstrā ea sēmănā acelor rađe încălditoare ale sórelui, ce cad pe genele orbului, gene triste și închise pentru tot-d'a-una: și deși nici cānd vr'o idee nu s'a luminat mai bine și nu s'a manifestat mai puternic, totuși republica aici se apropie de cădere.

Istoria omenimei este o luptā necontentită între idei și interese; pentru moment înving tot-d'a-una acestea din urmă, însă pentru timp îndelungat înving pururea ideile, și cauza ce va cădea aici e cauza rației și a spiritului omenesc. Voturile D-vóstre sunt contiare spiritului din seculul nostru, însă ele vor recādea asupra vóstrā ca săgețile aruncate în contra cerului, și curānd saū mai târđiu triumful desevarșit al republicei este sigur; pentru aceea încep astā dezbaterē solemnā a atātā încredere; sciū că nu veți desface otārārea vóstrā, însă acesta nu me descuragiazā.

Domnilor! sunt căte-va đile de cānd afirmația stimatului meu amic Orense că „și republica și-are profeți sei“, a provocat surusul vostru necredincios, și totuși aceste îndoi li dovedesc numai aceea, că nu cunósceți soțietatea în care trăiți. Precum timpul are trei epoce și cugetul trei forme, tot așa și soțietatea are trei partite: una a preoților, adică partita savenicilor; una a bárbaților de stat, adică partita conservațiilor; și una a profeților și martirilor, adică partita republicană.

Precum am dreptul a me numi democrat, așa la tótā împlințarea trag la îndoială că sunteți și D-vóstrā, și ve spun, Domnilor, că scōla democraticā a adus viitorului mari sacrificē; drept resplatā, viitorul i-a încredințat secretul seū, i-a descoperit ale sele cugete sublime. Reacțiar cunosceati convingerile trecutului; voi, Domnilor conservativi, voi cunósceți interesele presintelui; însă noi, democrați, noi cunósceim acele țepișuri necalcate, pe cari se descarc viforele ce curăț atmosfera și fac pământul să producā rōdele sele. Scōla democraticā a prevestit învierea Italiei, și Italia a înviat; ea a prevestit că în bătălia americanā va învinge republica și vor cădea lanțurile sclaviei, și trei milioane de ómeni ce erāu sclavi, astā-đi dau presemn învederat despre viitor; ea a pr vestit că în conflictul nemțesc va cădea Austria, și Prusia va fi învingătoare, și învechitul sceptoru de fer al Au-

striet se frânse la Sadova: ea a prevestit că balonetele franceze nu vor resturna evenimentul cel mare al secolului, nedependința Americii, și francezii părăsiră Mesicul umilit și cu capetele sângerând. Domnilor! pe când dinastia Isabel: II era pe culmea puterii sale, atunci 22 de luminați prevestiră după scaunele acestea că dinastia va cădea, și 15 ani mai târziu cădu: și acum ve prevestese o cătă de oratori tineri, cași doră nu s'au mai aflat în alta cameră, că „Republica se apropie de victorie și republica va învinge.”

Domnilor! unul dintre cei mai renumiți bărbați ai celei mai positive țări, I. Bright care e acum ministrul reginei Victoria, a dis altă dată că „tote rasele și-au santuarele lor; precum au Jidani Ierusalimul și Arabi Meca, așa au Sasi Occidentalul America de medă-noapte, și regimul american de medă-noapte se va lăți peste Anglia și totă Europa.”

Sciti de ce profesorii vechi cari trăiau în sârăcie, nesciință și umilită. li se impliniră toate profesiele lor, cari au prevestit spargerea Ninivei, arderea Babilonului și venirea unui Mesia, cari tote s'au intimplat? Pentru că zuriul lanțurilor ce-l strângeau l-a însuflețit spre poesia țării de credință, pentru că din adâncul întunecimei lor, dlnși vedeau lumina de medă-di, mai înainte de ce s'a ivit soarele pe orizon, pentru că unu pe regi și pe cuceritori, pentru că peste tirania Baltazarilor, desfrinarea Sardanapalilor, și peste templele idolilor, vedeau nălțându-se ideea lui Dumnezeu, precum vedem noi peste Cesari, peste curtenitori și peste tronurile clătinitore înălțându-se ideea omeniului și a drepturilor ei. Să fie dis spre onorea nemiului omenesc, domnia în lume se vine tot-d'a-una ideilor mari de progres, a fost și va fi a lor. Sint sigur că voi, Domni mei, veți dice: „Castelar e unicul în felul seu: pe când așteptam dela el desbateră unei cestii constituale, ne aduce apocalipsa credului seu poetic.” M'a și asemenat domnul U'loa cu Lamartine; d. Silvela, nemulțumit cu atăta, nu-a mai adaos și pe Victor Hugo, fără ca acești domni să fi cugetat cât e de cu neputință să asemeni acestor doi omeni mari pe unul care nici odată n'a facut vr'un vers și n'are nimica din calitățile unui poet.

Domnilor! dacă d'iselu ce-va despre poesia speranțelor noastre, am făcut-o ca să ve dovedesc ca am luat ramas bun de la poesia la la care ajunsesem în urmarea esilărei de mai mult și îndepărtărei mele, tot atăta de lungi, dela ori-ce viață publică, și că acum descind la cestia de față, la cestia constitu-

ală, politică, pe care când o privesc în referința ei cu poziția Europei, cu Portugalia din vecinătate, cu coloniile, și peste acestea luând în socotință evenimentele de di și tote circumstanțele presinte: nu pot afla altă deslegare mai corespundătoare patriotismului, politice și umanității, de cât cea republicană. Domnilor, me îndotesc că ați dori înființarea unei democrații, însă de când a mărturit-o d. Olozaga, de atunci cred cum-că comisia măcar a voit ceea ce n'a putut.

Dar ce este democrația, care e primul ei princip fundamental? Principul suveranității poporului, autonomiei soțietăței, dreptul d'a se governa însuși. Care'l este al doilea princip? Drepturile individuale, ce stau d'asupra de tote constituțiile, le premerg. Care'l este al treilea princip? Principul scōlei armonice, ce l-a desfășurat atât de minunat d. Romero Giron. Esistă nu numai legea pentru soțietate și pentru individ, ci un șir de legi, corespundend fie-care capacităților omenesce: voinței ce se manifestă în sufragiul universal, conștiinței ce se dovedesc în tribunalele de jurat, rației ce se afirmă în biserică și universități. — Tote aceste comunități mari au să se organizeze după principiile de libertate și de egalitate, cari ultimele țărăși culmin în mărețul princip ce e chătămă a servi neclungtorabil spre încoronarea fie-cărei clădiri soțiale, adică în principul dreptăței.

În acesta se coprinde, Domnilor, întręga scōla democratică, — și credeți D-vōstră în adevăr că monarchia s'ar putea uni cu aceste principii?

În opoziție cu suveranitatea poporului, monarchia investese o singură familie cu puterea supremă; în mania drepturilor individuale, familia acesta e sântită și nerespondătoare; în contrast cu principul de egalitate, cel mai nalt în viața soțială, puterea e dată unei dinastii. Pe scurt vorbind, monarchia D-vōstră se opune și democrației și întregel vieți moderne.

Domni mei! ce e chiamarea soțietăței, a lumii în care trăim? Nesocotind zelul, câte odată înfuriat, cu care d. Rodriguez combate republica federativă, totuși și dlnsul a recunoscut că lumea se apropie d'o federație mare, că poporele Europei se apropiu d'o coaliție de state europene, și, Domnilor, aflați D-vōstră idee mai măreță în istorie?

Privind peste istorie, trebuie să ne mirăm că deși faptele sunt atât de numeroșe și feburite, totuși ideile sunt forte puține: Pe lângă o singură idee, se învîrtesc un secul întreg.

Unitatea politică a lumii ocupa secolul anterior; ideea stoică, al doilea; ideea alexandrinică, al treilea: explicarea dogmei creștine, al patrulea; ivirea elementului german, al cincilea; cotopirea acestui din urma cu tradițiile romane în biserică, al șeselea; cucerirea elementului oriental de Arabi, al șeptelea; lupta raselor, haosul, din care se formară mercur naționalitățile viitoare, al optulea; perirea imperiului roman, înființarea puterii politice a papilor și născerea feudalismului, al noalea; despoziția religioasă, al decelea; lupta între puterea lumescă și biserică și învingerea lui Hildebrand, al unspredecelea; bătăliile cruciferilor ce erau ultimele încercări mari ale puterii teocratice și încordările prime ale puterii lumesci, al doispredecelea; înflorirea elementului lumesc și apunerea elementului teocratic, al trespredecelea; învingerea regiilor asupra teocrației și feudalismului, prin întemeierea clasei cetățenești, al patruspredecelea; transformarea planetei noastre prin tipografie, acul magnetic, lățirea prafului de pușcă, călătoria epică a Portugalizilor spre Orient și călătoria mitologică a Spaniolilor la America, al cincispredecelea; recăstigarea libertății de conștiință prin reformatie, al șesepredecelea; emanciparea rației și filosofiei prin pacea de la Vestfalia, al șeptespredecelea; lupta enciclopediștilor contra tuturilor abuzurilor și revoluțiile din America și Franța, al optspredecelea; uniunea democrației care s'a efectuat prin revoluții și libertatea produsă de știință, al noăspredecelea secol, care e chemat a înființa reuniunea statelor europene și cu această strelicătoare formulă a încoronă civilizația lumii! (Aplauze frenetice).

Doriți în adevăr atare reuniune a statelor europene? Ei, Domnilor, o dorec ferbinte; dorec ferbinte momentul, când pe lângă susținerea naționalităților, vor cădea păreți ce ne despart în economie, cari separez pe un popor de cele alte; însă credeți D-vastră că se poate ceva câțiga în viața omenească când se perde momentul favorabil? Popolele au ocazie, și acesta e revoluțiile; perd ele aceste, apoi perd un secol; eu visam despre patria mea că ea va fi prima țară care va să înființeze, prin revoluția din septembrie, reuniunea statelor europene.

D-vastră, Domnilor din comisie, sunteți coplesiiți de un farmec rău. Era odată un timp ferice pentru revoluție și pentru omenime, acesta fuse timpul de la 1787 pînă la 1792; atunci adevărații monarhiei mai credeau încă cum-că prinți ar putea trăi în pace cu democrația, și democrații credeau că de-

mocrația n'ar avea cauză să se temă de prinți. Veni însă o zi înfricoșată, ziua când părăsi Ludovic XVI palatul său ca să fugă peste hotar și să se reîntorcă în fruntea unei armate străine; asemenea făcu mai târziu Ferdinand VII după jurământul său strîmb din anul 1814, prin intervenția din 1823; tot acesta făcu mai apoi și regele din Neapol cânduși așșidera jurământul și chemând în țară pe Austriaci. Prin acestea s'au dovedit că prinți sunt nu numai inemici libertății, ci forte adese ori și ai patriei, și acestea au provocat desbinare înainte în idei și apoi în sistemă.

Doctrinari diceau: „E de lipsă a da educație acestei societăți, și acesta numai așa e cu putință, dacă prevedem monarhia cu atari instituții cari să nimicescă democrația.“ Democrații însă diceau: „Nu nu putem ca democrația s'o dăm în prada regiilor, cari o vatăm și o compromit; e nelungdurat de lipsă a o scuti în dosul drepturilor individuale.“ și așa doctrinari se făcără constituționali și democrații republicani! Și după experiența acesta, Domnilor, și pe fruntea cu urmele mărtirului ce v'a costat această experiență, voi astăzi iarăși cădeți sub farmecul cel rău și în amăgire? Nu vedeți exemplul învederat ce ni'l îmbia Franța? Nu vedeți ce s'a făcut Imperăția democratică? Și aveți D-vastră vr'un prinț cu nimbul unul Napoleon I ca să încungurați cu el pe urmașii lui? Și aveți și una societate ostentă de convulsii și crizele revoluției? Și totuși Napoleon III ajunse la Imperăție prin sufragiul universal, și pe cât timp a fost tare și a supres libertatea cu mâna sa, a trăit în pace; acum însă după ce forța a slăbit în cât-va, auziți Parisul fluierând și chiuind, auziți pe democrații în cluburile lor, auziți strigătul lor: „Nu vom libertatea cu imperăție, cu care nu se poate uni democrația, căci libertatea e dreptul nostru și democrația opul nostru!“

Însă, delăturând toate abstracțiile, să pășim pe terinul politic și să definim pe scurt democrația. Ce e democrația? Dreptul tuturilor. Ce e monarhia? Privilegiul unui singuratec care ca să se potă susține mai mult a conces și unor altora câte o prerogativă. Prerogativa acesta a unora însă însemnă ea alt ce-va de cât că încă n'a sunat ora dreptului (prerogativei) pentru toți? de cât că cu monarhia voastră, încă n'a sosit timpul democrației noastre?

Nu me îndrumați la Anglia, precum me îndruma d. Rios Rosas într'un mod atât de elocinte, spunându-ne tot odată cum-că domnia

personală există și în statele unite ale Americii, și cercând să demostreze acesta prin contrarietățile ce fuseră între Lincoln și Johnson și prin alegerea lui Grant. În America nu există domnia personală, dar există în Anglia. În Anglia trebuie să deosebim două elemente mari: elementul săsesc sau păminten și cel norman sau altuit. Când au venit în cōce poporele de la mēdă-nōpțe, au adus cu sine și una parte di corupția bisantină; așa înfințară Goți la noi o imperație adeverat bisantină. Sasi însă mai barbari, mai individuali și mai nedependinți, întemelară în Anglia republica, căci regi lor erau capi semințiilor, și acestea erau federalistice, căci, Domnilor, republicele sunt cea mai veclă, dar și cea mai perfectă formă de guvernare; cursul lor e cași al tutulor instituțiilor civilisătoare, cași al tutulor adevărilor eterne, și de aici, adică de în Sasi, s'au născut pentru Anglia trei lucruri mari: securitatea vetrei casnice, instituția juraților și participarea poporului la viața publică.

Anglia are însă tot odată și trei lucruri, ce mi par înspăimntătoare: regele, legătura (vînculul) proprietăței funduale și casa de sus. La totă întimplarea, Domnilor, acest rege are o influință, ce în Statele-Unite din America nict când nu s'ar putea înțelege, și numai de curând apăru un op splendid de la Levis, din care d. Rios Rosas se pōte convinge că în Anglia, chiar și în timpul cel mai nou, s'a exercitat regimul personal ca în fōte monarhiele. Apoi, dōră istoria Angliei nu ne pōte arata sänge și lacrimi, cari au fost opul regilor? Aduceți-ve aminte de schimbarea religiei și de cauzele ei, aduceți-ve a minte de cauza ce face ca Carol I să ajungă la locul de perđare, de revoluția adusă de unul al treilea, care schimbă dinastia; dar noi nu vrem să vorbim despre tōte aceste satire încoronate și sensualisti desfrinați,—fără omenie în viața lor privată, fără omenie ca regenti, infamți ca regi; nu ve aduceți aminte cum unul dintre ei a mințit lui Fox și ce declarație a dat apoi casei lordilor? Si această politică personală, n'a fost ea una dintre cele mai funeste evenimente pentru torienți? Procesul Carolinei și purtarea neomencōsă a regelui sub durata lui de patru luni, cununia și despărțirea părechiei regesce, nu periclară pacea și progresul Britaniei-Mari? Si în fine, Domnilor, nu v'ați convins din memorandele reginei Victoria că și ea a fost toristă și numai prin influința principelui Albert s'a făcut liberală?

Și nu sciti, Domni mei! ce s'a întimplat în

Danimarca? Nu sciti că acolo s'a sacrificat despoției prusienesci partea unei naționalități? și că acesta numai de aceea s'a întimplat, pentru că în ziua în care Napoleon s'a adresat Angliei, n'a găsit ascultare din cauza influinței ce exercita regina Victoria? Deci, pōte dice d. Rios Rosas că regina n'are influință? În adevăr, Anglia nu e monarhie ci republică aristocratică, care însă are rege, — un rege ce e sau un element de tot nefolositor sau stricacios.

Esemplul Angliei condamnă așa dar teoriile D-vōstre. Altcum, asemenați aristocrația vōstră cu aristocrația de acolo, proprietatea liberă a vōstră cu proprietatea vînculată de acolo, senatul vostru cu casa lordilor, regele d'acolo, care ori cum ar fi, se socotesce de simbolul naționalității angle, cu regele vostru, pe care mi-ar plăcea să'l numesc mag (căci ar trebui ca cu artă magică să cadă din nori prin acest acoperemint de sticlă, sau ar trebui ca prin podelele acestea să iēsă din fundul pămîntului), asemenați înainte de tōte societatea aristocratică din Anglia cu cea democratică a vōstră, și apoi spuneți mi fi-veți în stare cu ast-fel de elemente soțiale, de totul diferite, a înfința aici o monarhie și o libertate precum e în Anglia? În adevăr, Domnilor, se ridic din două părți seriose strigări alarmătoare; de o parte ceea a d-lui Canovas care (dise aici): „Eliberați o minoritate inteligentă de invasia democrației,“ iară de altă parte ceea a reprezentanților poporului „pentru eliberarea democrației nōstre de jugul monarhiei,“ și de aceea constituția D-vōstre, pārasită și de conservativi și de partida poporului, va fi străină de ori-ce realitate europeană.

Mi se va imputa: „Castelar ca artist (așa auđiu batjocurindu-me) atribute forme mai multă însemnătate de cât esința.“ Cum însă ve întreb: Când, cum și unde ați vedut când va forma despărțită de esință? Tot ce este, are modul d'a fi și d'a exista; tot ce există, este; de aceea nu puteți cu logica să despărțiți esința de esință. Un exemplu va lumina mai bine acest adevăr. Luați o bucată mare de marmoră din Paros, dați jumătate din ea unui neguțator și restul unui sculptor; primul va face din partea sa o pioă, sculptorul va forma din a sa parte o Vinere de Milo; materia e tot aceea, însă forma e diferită; sau dōră veți voi să asemenați pioa în care se pisează piperul, cu Vinerea în al căreia sin cast nutresc artiști însuflețirea pentru secretele formei?

Nu am multă carte în fisiologie, deci rog pe

d-ni Suner și Mata s'ni lerte, dacă smintesc.

Eți cred că în sângele cânilor sunt multe elemente cu totul asemenea celor din cari e compus sângele nostru. Aud pe d. Moreno Nieto, care cași mine e spiritualist, zicând, că diferința între om și căne există în ceva esențial, adică în rație. Nu știu că ore spiritul și-a căutat organismul, cum zice Platon, sau a venit spiritul în lume odată cu forma omenescă, cum zice Hegel; eu știu numai atâta că creeri mei, rotunzi ca bôlta cerului, au loc pentru acele lumi, ce le numim idei. Și acum, Domnilor! precum are omul forma sa proprie, adică forma spiritului omenesc, așa are și democrația forma ei proprie, și aceea e — republica.

În organismul soțial se întâmplă tot aceea ce se întâmplă în organismul fiziologic, și toate civilizațiile și toate gradele de cultură și-au legile lor proprii, și-au organizațiile lor determinate. Când voim să studiam mastodonul sau megateriul, cercetăm muzeele istorico-naturale. Când dorim o privire asupra regiilor și monarhiilor mari, mergem la Egipt și în panteonul dela Escorial; însă precum admirăm noi astăzi formele gigantice ale acelor animale, așa posteritatea va admira monstruositatea monarhiilor vostre.

D. Romero Giron ne zise astăzi: „Cum ve puteți plânge, când v'am acordat esința, adică votul universal?“

Me țin de școlă ce pretinde sub toate împrejurările votul universal; însă în contrast cu părerea amicului meu d. Canovas, eu cred că drepturile se pot înveța numai prin exercitarea lor, ca și înotatul numai în apă; deci ve spun că votul universal e instrument mare pentru progres în republice, dar nu mai puțin instrument de apăsare în monarhie; în cele d'ântea produce cultura morală, în cele din urmă demoralizarea poporului. Democrația educă, fiind că cetățenul știe că nascerea însăși l'îndreptătesce spre toate funcțiile publice; el știe că poate ajunge în municipalități, cari sunt prima școlă politică; poate intra în deputațiile provinciale, cari sunt institute superioare de învățământ; în fine poate ajunge să participe la conducerea afacerilor publice de stat, la această universitate a politicei. Afară de acestea, află și alte reuniuni în cari învață lucru și economisare; află instituția cea mare a juraților, în care învață după drept și datorința a se judeca pe sine cași pe alți, și învețând acestea toate, înveță a cunoște și demnitatea sa. Monarhiile nu pot acăsta. Deci, Domnilor! voiți acum să împreunăți votul universal cu monarhia? Apoi ve

poftesc să citiți odată ce a zis fiziologul acel mare al regiilor, Machiavelli. El dice că regi tradiționali, mai ușor conced din libertate o parte restrinsă. însă cum-că cei creați de stat, la început fiind slabi, sau introduc în tot chipul corupție sau se înjosesc pe sine ori înjosesc statul. Așa se va întâmpla, regele la început va dice că camerlie pun pedeci voiei lui suverane, și așa va începe cu aceea că va corumpe voiful universal; se va afla vr'un ministru năuc ce'l va face să înțeleagă necesitatea principiului fundamental ce trebuie altot în popor: „Ce folos real are dreptul cutare? Se poate să te saturi din drept?“ Regele apoi va dice: „Dacă nu's toți Spanioli fericiți și avuți, cauza sunt numai discuțiile neconținut ale oratorilor din camere, cari voesc să strălucescă numai prin elocința lor!“ și veți vedea, Domnilor, cum se vor respândi la popor învețaturile acestei școli în care tot se sacrifică intereselor materiale. N'aveți în privința acăsta esemplu mare din anul 1848, când s'a arătat și la poporul franc că a fost crescut în acea școlă materialistă, ce'l dăduse Ludovic Filip? Atunci când aurul era identic cu dreptul, veni într'o zi nobilul dar nefericitul Baudin și voi să apere drepturile proclamate de republică, însă un lucrător îi zise: „Ce m' pasă de demnitatea Franciei? Tu ca ablegat apert numai diurnele tele de câte 25 de franci.“ Mai târziu însă și în timpul mai puțin a mers poporul, plin de poacăință amară pentru sminta sa, la columna din Iuliu și a zis: „Iartă-ne sminta, Spirite mare! cu drept cuvint ne spuneai că pierderea demnității e reul cel mai mare, și acum noi am voi mai bucuros până ta cea negră, însă cu libertate.“ Nu ve temeți căși la noi va fi așa ce-va, Domnilor, când priviți idolatria rasei noastre pentru stat? și nu vedeți cum Cesarele în Francia a nimicit toate drepturile, cu excepția votului universal?

Și ce distingere e, Domnilor, între monarhie și republică? Avem în mijlocul nostru doi scriitori renumiți, pe d-ni Valera și Alarcon. Cel din urmă a scris un op despre Italia, care e unul din cele mai frumoșe monumente în literatura modernă; tot opul e pe truns de spiritul antic al Italiei vechi. Acești domni bine-votescă a ve spune, unde e patria instituțiilor mari, învețaturilor mari de arte și știință?

Domni mei! dacă onorați în cât-va idee despre Dumnezeu și demandațiile lui, ore cui datorii multămită pentru acăsta? Unul popor federal, unei republice, semințielor lui Israel! Cine a inventat alfabetul? Federația Fe-

nicianilor! De la cine aveți comerțul? De la republica Cartaginei! Cine ne-a învețat sculptura formei omenești? O republică, Grecia! Și astăzi învețați patriotismul la Termopile. Văforele sufletului dela Eschil și Sofocle, studiul teorema lui Euclide, teologia lui Aristotel, filosofia lui Platon, și spiritele lui Eschin și Demosten par a sbura prin sala această și a privi trist spre noi, pentru că oratori timpul nostru nu se ved a mai avea acel spirit oratoric ce e darul numai al filor republicei. Cine v'a dat libertatea conștiinței și a comerțului? Republica Holandei! De unde se derivă puterea maritimă a Angliei? De la republica ei! De unde se deduce influința Franței peste lumea întregă? De la republica ei! Cine a nălțat omeneimea întregă prin recunoșcerea drepturilor ei individuale cu cari ve faliți D-vostă atăta? Republica Statelor-Unite din America! Cine v'a învețat suveranitatea poporului? Gineva republicană!

Nu de mult ne spunea d. Uloa că republica elvețiană trăește din eleimosină, și d. Silvela că republica există numai la acele popore ce nu posed nimic și sunt fără însemnătate, cum e Elveția, văile de la Andora și Sant Marino. Înșă, Domni mei! știți cât e de mare venitul brut al pământului în Elveția? — 1500 de milioane de franci din care sumă se vine fiecărui locuitor 140 de franci, pe când din împărțirea producției întregi din Belgia un locuitor nu capetă mai mult de 116 franci. Proprietatea în Elveția e mult mai bine asigurată, de cât în ori-care altă țară, deși aici nu există instituții atât de liberale. Hectarul de pământ are acolo un preț, ce la noi e cu neputință, și pe termuri Limanului s'a plătit hectarul cu 50,000 de franci. În Elveția, la fie-care pas, găsiți câte o școlă; la 300 de locuitori se vine un învețator, și aflați la totă nu icipalitatea bibliotecă, chiar și la acelea ce n'au mai mult de 12 case. Acolo fie care lucrător are o grădină înaintea căsuței seale celei albe ca neoa, și nu trăește ca locuitorul din Paris, alungat din oraș prin devastarea lui Haussman și silit a căuta scut afară din oraș în orice-cari colibe; nu trăește nici ca lucrătorul amarit din Londra în jurul palatului parlamentar, nu, el trăește în mijlocul naturei libere, comod, învețat și așa dicând avut, pentru că în ani acești cinci din urmă, prețul muncii li s'a mărit foarte. Am fost de față acolo la o adunare de lucrători nemți, franci și italieni, unde președintele, așiderea un lucrător de di, explica colegilor sei, mai puțin cunoscători de limbă, vorbirile (ținute în diferite limbi.

Tote datele citate pîn'acuma, le-am cules dintr'o carte de instrucție agroonomică, și știți ce dice un scriitor care nici de cât nu eugeță la republică? El dice că toate acestea sunt urmările culturei ce o respandesc instituțiile democratice, republicane.

Și acum, abstrăgând de la relele cari pured din educația noastră de aici, creleți D-vostă că Elvețiani se pot mesura în spirit, inteligință și în eroism cu Spanioli? Nici-decum! Poporul nostru e mai însemnat de cât acela, are un trecut mai glorios, și dacă totuși e mai sărac și mai necult, apoi acesta vine numai de la crescerea ce l-au dat-o regi lui.

Domni mei! n'avem lipsă de asemănarea elvețianilor cu spanioli: trebue numai să punem în paralelă doă popore ce trăește sub unul și același grad geografic de lățime, sub aceleși relații și amândoă la pôlele munților Alpi, unul e într'o țară de a regilor — Savoia (Sabaudia); cel-alt într'o țară de a democrației — Suițera (Elveția.) Sabaudia e săracă, fără industrie, mai fără drumuri, la tot pasul o monastire, Elveția e bogată, industria-ră, încrucișată de drumuri, la tot pasul o școlă. Elveția a născut bărbați al cărora spirit s'a nălțat pînă la stele; Sabaudia a produs pe contele de Maistre, pe autorul apolo-giei feudalismului, teocrației și carnificelul (ca-leului)! Sabaudia și-a perdit naționalitatea, un rege a vindut-o altui rege; Elveția prin spiritul lui Wilhelm Tell a fost scutită de toate invasiile de totți cuceritori. Măreță paralelă, ce Dumnezeu a creat-o la pôlele Alpilor, la acest altar al Sei, ca să fie drept iconă elocinte despre preferințele republicei asupra monarhiei!

Aș mai pricepe să alegeți monarhia, dacă s'ar arata escelința mare fizică, morală sau intelectuală a cutărei persoane sau familii ce ar servi de motiv explicator la alegerea D-vostă. Înșă n'ați observat un fenomen mare istoric și tot-odată mare soțial? N'ați observat că per bărbați cei mari? seculul acesta, seculul vaporului și al telegrafului, ore s'ar putea să l numiți cu numele cutărui bărbat mare? Nu, spre norocul nostru astăzi nu mai există bărbați mari, pentru că întregul gen omenesc a crescut mare la satura. Și apoi, Domni mei! când domnesc un singur om peste soțietate, o parte a vieții lui e glorioasă, ce-altă nenorocită; înteta parte sunt tineretele, a doă bătrănetele. Aduceți-ve a minte de Carol V., Filip II. și Napoleon.

Dar nici nu cunosc un princip mai smințit de cât acela de a da soțietatea în prada

fatalismului eredității. Această e propriaminte o teorie indică, contra căreia se îndreaptă întregul mișcămint modern, e teoria ce s'așters prin sângele vărsat pe muntele Calvariei, — teoria castelilor. Nu s'ar fi uitat cu noi Portugalia dacă nu murta principele Dom Miguel? dacă Alfons VI nu dădea acel regat ca zestre ficei sale: dacă Filip II nu ajungea atât de târziu la moscenire, n'ar fi devenit uniunea iberică? Si noi înși-ne, ce sortă aveam de nu se fusura Ferdinand VII sau dacă în loc de fată avea fecior? Și totuși voii să espuneți societatea modernă tutulor caprițiilor moscenirei? Oh! Domnilor, ce grea și adăneacă confuzie de concepte! Așa așt mai înțelege-o, dacă am avea cel puțin un candidat, și acum ajung la întrebarea principală, la întrebarea candidaturii.

În momentul când D-văstră proclamați monarhia, goniți partita revoluțiară, partita republicană, o goniți afară din lege; republicanii vor fi unici fii desmoscenii ai revoluției din septembrie.

Nu voiu intra în desbaterca chestiilor personale, nu voiu să amintese meritele republicanilor. În decursi 15 ani din urma, pe conta celor-alte partite; însă priviți la aceste scene: aici voii afla deputați cari au fost în Fernando Po, cari în ani din urma ai regimului lui Gonzalez Bravo au umplut temnițele crimina e; deputați ce anțeni au avut curagiul cu ajutorul foilor publice a acuma semina ideilor republicane în țară, a cere cu voce naltă libertatea învețământului, barbați ce'l puteați vedea în timpi vitregi în emigrație, și nici caud naintea uselor D-văstre. Ce faceți acum din această partită? Reacția va dice: „Dacă aveți întru atâta lipsă de monarhie în cât la prima adunare, urmând esemplul nostru, alungati pe republicani de sub sentul legii, cum facurăm noi cu democrații, atunci și politica noastră a fost dreptă și oportuna.“ Faceți dară, cu Dumnezeu, ceea ce nu puteți întrelăsa, însă declarați-ve în privința aceia ca să putem și noi aduce decizie despre purtarea noastră, care, se înțelege, va depinde de la aceea a D-văstre! Domnilor, câte monarhii trebuie să le luați în considerare?

Ideea de o uniune a Spaniei cu Portugalia prin inițiativa monarhiei portugale, a fost, la totă întâmplarea, glorioasă, căci trăim într'un timp revoluțiar unic în felul său; de când ajunse Napoleon pe tronul Franciei, se făcu revoluție de sus în jos, și de era aici cu putință forma această, compoziția această conservativă progresistică, avea și forma unei com-

poziții mari diplomatice; noi însă, rămânând tot republicani, am fi făcut opoziție monarhiei portugale. Pricep că Franca după expediția în Egipt a lui Napoleon, că însuși Italiani se predară lui Victor Emanuil, după nenorocirea tatălui său și după învingerea de la Solferino, dar nu pricep cum puteți D-văstră înființa monarhie fără de monarc, cum puteți face adorație fără să aveți deitate!

Portugalia însă dorește uniunea cu Spania numai în forma republicană. Citiți diarele ei, înainte de tote „Diario de comercio“ din 16 I. c.

Dacă regele din Portugalia pricepe situația, s'ar fi pus în capul mișcămintului, în loc d'a arăta semne de simpatie regimului reacțiar de mai înainte, semne ce voă vi le-a denegat. Mai târziu regele din Portugalia nu voia uniunea, căci Portugalii o doriau numai în forma republicană și nu voiau o uniune personală. Adevăr e, la totă întâmplarea, ca republicele atrag, pe cand monarhiile resping. Ce trudă s'ada Austria, ca monarhie federală, ca să sustină uniunea popoarelor ce sunt unite de sute de ani! Cum e de tot alt-cum în Elvetia! Tesiul aparține la Italia și nu voește să fie italian. Neufatel aparține la Germania și nu voește să fie german, Waadt și Geneva aparțin la Franca, vorbese francește, și totuși nu voește să fie francez. Nu ve puteți înclăpni, Domnilor, ce-ați câștigat în Portugalia de când ați votat libertatea cultului. Acolose dice: „Spania face progres, mai mare de cât noi, vedeți ce mare esemplu ne dau noi Spanioli!“ Vorbitu ore mai înainte așa, când Spania era anca acoperita de negura catolicismului esclusiv? De aceea, Domnilor: „Voiți ca Portugalia să fie a D-văstre, înființați republica; dacă înființați monarhia, trebuie, pentru lung timp, să renunțați la Portugalia.“

Venind la chestia ducelui de Montpensier, înainte de tote trebuie să fac o declarație. Dacă cere lipsa argumentației mele, a face amintire de esregina Isabela, apof foarte medre, căci ce știm în lume mai pre sus de tote, este sănția nefericirei, chiar și a celei meritate. Mai trebuie să adaug că aceea ce voii dice despre ducele de Montpensier, nu se referesce nici la persoana lui, nici la viața lui privată. Declara că ducele e bun soț și tată, onorat și cruțător; mai conced și aceea că el a fost direct sau indirect folositor revoluției din septembrie. De aceea argumentația mea nu'l pute vătămă.

De curând citi un orator manifestul din Cadix, în care D. Topete, încă atunci, se declarase în favorul monarhiei; acum îmi permit a întreba pe acest domn: că da a dorit atunci

monarhia Isabellei II sau alta? Ce însemnă în lume dinastia ducelui de Montpensier? Când privesc natura, simt pe Dumnedeu. Insa când citesc istoria pricep și cunosc pe Dumnedeu. Ce tristă și funestă ursită a avut casa Orleans în istoria omenimei? Dacă nu me încelă memoria, regi Franciei au înfiintat în secolul XIV. ducatul Orleansiei pentru feciori născuți în rîmul al doilea. Oh! Domnilor, de multe ori am dîs că monarhiile demoralizez poporele, dar nici nu cunosc ce-va ce l-ar demoralisa pe regi însuși într'atîta ea și toama monarhiile.

Cătă subire nutriti. Domnilor, pentru familiile, părinți, copii, frați și sororile D-vostre! Uitați-ve Insa ce se întîmplă în familiile regilor, între părinți, copii, frați și sorori! Ce noroști de demoralizare! Si precum se nascură copii nu din iubire ci din motive pentru stat. așa și inima lor înghiațată și stricată, e fără sânge și fără simțire. Casa Orleansilor, ca inferioară celor regesci, a fost ram lateral din trunchiul de frunte, din care supse meduă și autoritate. Regintele de Orleansia conspira în Spania contra lui Filip V. Egalité conspira în palatul regesc contra vărului seii Ludovic XVI; Filip de Orleansia conspira în palatul acela contra unchiului seii Carol X. și Antonio de Orleansia conspira din palatul seii în Sevilla contra Doinnei Isabelle II. Sunt cu toți tot aceiași, tot acele nume, tot acele fețe, același spirit, deși puțin schimbate de timp și spațiu — Insa tot-d'a-una aceleaste.

Diserați și aceea că Antonio de Orleansia n'ar fi Burbon. Asta nu e adevărat. Urmand vocea nației, ați respins pe Isabela, pe Francisc și Alfons de Burbon, și eu ve spun că ducele de Montpensier e mai Burbon de cât Isabela, de cât Francisc și Alfons. Genealogia lui e următoarea: Enric IV de Burbon a născut cu Maria de Medici pe Ludovic XIII, acesta a născut cu Ana de Austria pe Ludovic de Burbon, ce a fost mai târziu ducele Orleansiei. Acesta din urmă cu soția sa a doa născu un fecior d'un nume cu el, acesta fărăși cu alta printesă, a căreia nume nu mi vine aminte, pe alt Filip, ce a născut în casetoria a doa cu o domnișoră franceză pe acel Filip ce se numea la curte Filip Burbonul, în convent Insa Filip Egalité. Acesta e tatăl regelui burgiesiei, Ludovic Filip, ce a născut cu printesa neapolitană Amalia de Burbon pe Don Antonio de Burbon. Așa dară ducele de Montpensier e Burbon. Aici trebuie să spun franc partitel progresiștilor că, de voesc el monarhia, numai acest unic candidat e cu putință; el represintă lupta cu Burboni vechi, validi-

tatea clasei de mijloc; el represintă, bine sau rău, monarhia parlamentară; dacă e așa-dară monarhia forma de guvernare a D-vostre, atunci și ducele e candidatul universal al D-vostre.

Oh! voi, spirite ale eroilor din Catalonia! voi cari ați pregătit bătălia burbonică și ați ridicat-o la înălțime ne-mai pomenită! Voi eroilor din Galicia, luptători sacrificați de Burbon ca la Numantia! Si voi eroilor dela Trafalgar ce în urmările desfrînărilor Mariei Luisei, ațarăți mörtea în valurile de spume! Nume mărețe, însemnate cu litere de aur, martiri ai unui bătat infam, unui depravat om ce se numea Ferdinand VII. Solis! Zurbano! ori unde ar zace cenușa voastră, ori pe unde ar sbura spiritele voștre, veniți aici ca un grațu al consciinței, nu tertați acest strălucit jurămint al revoluției, nu tertați să se faca patriei această rușine! (Aplaud lungi și frenetice).

Ce să dîc despre regință? Pe generalul Serrano nici de cum n'ast voi să l votăm! Atribuesc mari cualitati, discreție rară, marimie și abnegatie. Dacă voiti, li dau votul meu să fie președintele republicei, dar nici când nu votă vota pentru el ca guvernator, pentru că nu voesc să se dîcă cum ea țera acesta e țera militarismului. Domni-rea cere mare neparțialitate, ce un om de partită nici când nu pote avea, și ori-cum s'ar părea generalul Serrano, regința sa totuși ar fi regința unionistilor. Cred că curțile legibitore nu vor imbia generalul regința, și de-ar face acesta, el n'ar primi-o, pentru că generalul nu pote primi o poziție ridiculă.

Regința fără de rege, ce va să dîcă acesta? Nimic alta de cat în modul acesta a nega democrația, a nega republica, a li se opune.

Ve temeți de republică, și în loc d'a numi pe generalul Serrano de președinte al republicei, li numiți sub alt titlu de regent, astfel că generalul e regent ce așteptă vrsta majorenă a republicei. (Plăcere mare și generală. Generalul Serrano încă aplaudă cu foc).

Ved că și generalul Serrano mi aplauda, dovada că și el e deplin convins că aici regi nu mai pot avea loc.

Regința are tôte defectele monarhiei și ale republicei: ale celor prime, fiind că conține putere mare supremă; ale celor din urmă — și aici me bag în argumentația D-vostre contrară părerii mele. — fiind că toți cei alți generali vor aspira așiderea la regință.

Îmi pare rău că nu pot vedea pe generalul Prim pe banca vinetă (banca guvernului);

l'ași întreba, de când este el cap al progresiștilor? 'Ași dice că din timpul expediției me-sicane, unde s'a purtat ca diplomat bun, politic înseamnă și bărbat liberal; însă cum de nu putu generalul Prim ca cel ce a făcut aștefii inițiativa revoluției și cel ce în Mesic a dat dovești despre precauția și prevederea sa înțeleptă, cum de nu putu și el pricepe că aici regi sunt morți și că monarhia e cu neputință, pentru că democrația, ca și marea, aruncă afară cadavrele lor? Și marea mă face să amintesc pe admiralul marinei, amicul meu Topete. Domnul Topete nu scie un lucru, și acesta e că nu el a făcut revoluția din Septembrie.

Topete: Nu, D-ta ai făcut-o.

Castelar: Eu n'am făcut-o, dar nici D-ta, caei viforale și tempestățile au venit de la Dumnezeu, și numai el scie de unde au venit și unde se duc.

Poți D-ta artificios să faci vifor sau cu ajutorul electricității să produci fulgere? Domnul Topete e religios, ca toate naturile ce sunt espuse viforelor și nenorocirilor, scie el acesta prea bine; însă în ziua când a făcut să resune de pe navele sele apelul revoluționar — în ziua aceea, când se alătură eroilor, mântuitorilor și binefăcătorilor noștri — conduse trăsnetul fulgerului spre capetele tuturor regilor, trăsnet ce mai timpuriu sau mai târziu va topi cercul de aur după frunțile lor.

Domni mei! toate popoarele au destinații mari în istorie, și eu cred că Spanioli știu prea bine cum că ei a lor destinație și-o pot împlini în Europa numai prin republică, pentru că Europa privesce plină de îngrijiri spre confederația militară-autocratică a rasei germane din centrul ei, — o confederație, ce în fine e îndreptată contra rasei latine, și contra acestor pericole există numai un mijloc: Confederația Europei latine. Și acesta va deveni adevăr icona depinsă de amicul meu Rodriguez: Uniunea popoarelor rasei, a continentelor omenimei întregi între sine ca să fie numai un spirit, un drept și precum adaug eu, ca om religios — un unic rege: tatăl nostru care este în ceruri!

Însă Domni mei! dacă poporul spaniol are această misie mare în Europa, ce alta mai are încă în America?

Din patriotism, nu voiam nici când să amintesc o cestică americană, vouți tăcea plină când va fi lipsă; — însă când vouți vorbi, vouți vorbi și despre ținta mare ce trebuie s'o ajungem în acele țeri îndepărtate. Acolo încă mai putem avea mare influința morală, politică și socială, și putem fi organul acelor re-

publice la confederația europeană, dacă noi înși-ne primim forma republicană de guvernare, prin care am câștiga mare încredere la ele și am lăltura sfiala ce în America se arată către noi,

D-vastră încă vedeți cum se pronunță diarele portugale, cari dic, că „de ați avea D-vastră curajul să proclamați republica, Spania ar putea să se ridice pentru câștigarea libertății și dreptului, cum s'a rădicat în secolul XVI, în fruntea tuturor popoarelor lumii, pentru câștigarea autorității regesei.“

Domni mei! Încheteți căci sint ostenit și cămera e și mai ostenită, și pentru că nu vouți să înființați republica ce ați putea-o înființa; de faceți acesta, ne mulțumia nația mare din capitala căreia resună marsiliesa în cor puteric. Înti veți dice că visez ori că vorbesc de visuri; însă vis numiați farisei vechi unirea nenumului omenesc prin religie; vis a fost creștinătatea, vis numiați învețați ultimul al e-vului de mijloc idea lui Cristof Columb și descoperirea unei lumi noi, vis numiați aristocrați născerea democrației, și vis a fost aștefii la anul 1789 proclamarea drepturilor omenesei. Apoi numiați-ne și D-vastră „visători!“ Însă va veni fulgerul ce va trăsni grioni monarhiei vechi, vor cădea, și atunci D-vastră veți trebui să veniți ca să nalțați cu manile voștre proprii arborele naționalității noi, pe al cărui trunchi veți trebui să înscrieți numele acestor 60 de barbați ce aici vor vota în contra regilor, le veți face inscripția: „Propagatorilor viitorului, întemeietorilor republicei în Spania.“

IPSILANT ȘI TUDOR.

(1821).

Ică un roman în care strălucesc eroul martir al independenței Române, olténul Tudor Vladimirescu. Aci nu sunt numai faptele istorice din acel timp de înviere: durerile și voluptățile amorului se amestecă cu sunetul armelor, ca cîrîpitul paserilor cu mugetul vijăliiei.

Dimiția Gimba.

Era în vara anului 1820. Ca nici o dată, București resuna de șgomotul plăcerilor. De la Obor pînă la Sântul Elefteriș, dela Vitan pînă la Mogoșota nu audia de cât chiote și viori. Boieri, venetici și poporul păreau că uitase urele și durerile cari de atâți secolii îi despărția în taberi gata să se sfășie.

Suțu Vodă, cea din urmă lipitoare a Fana-

rului, strebătea stratele cu halat și rînjă vedînd nebuhatitul popor cum se arunca în brațele plăcerilor.

Un ochi petrundețor însă ar fi vedut că aceea bucurie era o mască sub care se ascundeau oflirea unei suferinți seculare; că bețiile și amorurile nu erau de cît un mijloc cu care bietul popor își alina svicolirile sufletesci.

Românul bea, cânta, jura, dar din desperare. Ochi se păreau ca caut spre cer, dîră vor vedea un fulger dumnezeiesc care să mistule România pînă la țerăna din mormînt. În durerea lui, el nu mai voia nimic să fie cruțat. Sufletul său era plin de setea resbunării. Dar acea sete era mîntă ca mormîntul și suflarea ei o lua în vin, în cântece, în amor.

Pe locul ce astăzi se numește Crucea de Pêtră, atuncea era o livadie întinsă. Acolo plăcerile erau mai sgomotoșe. Valurile poporului o inundau îndată ce apunea soarele.

Într'un capet al acelei livadii, o casă își trăda acoperișul de olane pînă pe pomi și arbori cari păreau că vor s'o ascundă de arșita soarelui și de spionagiul lunii.

Era locuința unei bătrîne văduve care vîntuța cu ce câștiga din frunza dușilor, din lucrul mînilor și din două sute de lei ce'i aducea în fie-care vară căpitanul Tudor dela Medehinți, un vechi amic al bărbatului său. Acesti bani erau plata pentru locuința, mîncarea, spălătul și luminarea mîi june, Dimitrii Gimba, pe care Tudor îl adusese ca să învețe în școala lui Lazăr.

Asprul căpitan mbea ca un tata pe acest june al cărui părinti muise sub bicul mîmbașirilor greci, când cu vîcărîtul lui Hangerlin.

Pare că vedem încă locuința văduvei Dina Andricu. Era înconjurată de gard. Curtea din față era o grădina însmăltată cu flori.

În fie-care sêră, după ce lăsa lucrul, mama Dina începea să smulga burdenele dintre flori și țerba din poteci. Iar fata ei Maria, — o giugașă copilă de cinci-spre-dece ani, — scoatea apă dintr'un unghii al curței și stropia hrădele cu flori.

Vorbele schimbate între mama și fata erau aceleasi mai în toate zilele. Un spion ascuns sub gardul încărcat de viță selbatică, după câte-va zile, ar fi început să cascade.

— Să lăsăm lucrul, Mario! — dicea bătrîna, smulgîndu-se din gîndurile cari o absorbiau totă ziua: — strange moșorele, sucala, bumbacul și le pune în cămară. Pînă când voiți curăți florile și voiți da mîncare la paserii, tu scote apă.

— Bine, mamă! — răspundea copila. — Însă

mai întem să rîndulesc în casă la Trica. O să vie acum. De cît-va timp se supăra cănd îl lipsește câte ce-va.

— Bine, bine, dar grabesce-te! — dicea mama Dina, aruncînd copilei o utătură care o făcea să roștască ea o cîrșă.

Și fata urcă rîpede scara de lemn ce ducea la camera lui Dimitrii Gimba sau Trica, cum îi dicea ea. Tote erau la locul lor, tote erau curate, și copila se resuea mereu prin casă pînă cînd ochi seî cădeau pe paharele cu flori după masa încărcată cu cărți latine, grece și române. Îi părea că florile nu erau bine puse. Pînă cînd copila va îndrepta florile, să aruncăm o utătură în acea casă ce îndemna la cugetări austere. La pîretele din fund era un pat acoperit cu o scortă noă. La căpetelul patului într'o fridă erau iconele încoronate cu crăiță, busuoc și panglice: Sîntul Dimitrii și Fectora Maria, naintea căror ardea o candelă.

Mama Dina la început pusese numai icona Sîntului, dar copila observase că mai este loc pentru o iconă și aduse una a Mariei, cea mai frumoasă din câte aveau în casa lor.

Lîngă pat era o masă cu cărțile și paharele cu flori. Nu erau de cît două scaune, pentru că Maria dicea că ajung.

Dela ferestre se vedea gradina, calea către Vițan și adîncimea umbrăsoasă a livadii.

În ziua, cînd începe istoria noastră, nimic nu se schimbase în unila și retrasa locuința a mamei Dina.

Trică, un june ochiesc de două-deci și cinci ani, veni ca tot-dă-una către apusul soarelui, sărută mîna bătrînei care se afla în curte, urcă scara, intra în casă, dăte buna-dioa Mariei, își puse palăria neagră în cuș și cărțile pe masa. Se aședă pe un scaun și țîntind ochi în jos scose un suspin adănc.

Maria se întorse rîpede și ațîntind asupra jumelii mamei din acele utături cari petrundeau totă adăncimea inimii. Îl întrebă cu o voce tremurînd:

— Trică, ce ai?

— Nimic! — răspunse el, ridicînd capul. Copila încereneni, vedînd paliditatea feței și lacrimile cari se rostogoleau în ochi lui.

— Pentru ce te ascunzi de mine? — adăogă ea cu o voce înduogată. — Spune-mi ce te face să suferi? De cît-va timp ești schimbat. Nu mai ești vofos ca odinioară. Merou cugeti. Citirea nu'ți mai place. Sunt nopți cînd nu dormi. Am aflat dese ori patul teu neatins. Știu tu că ceea ce faci, nu este bine? Mama mi-a dis că dacă vei duce-o tot așa încă două sau trei luni, o să mori.

— Să mor! — esclama cu durere junce. —

Ași voi să mor, sint sătul de viață. Mario

— Tac! strigă copila, puindu' l mână pe gură, ca cum ar fi voit să înceapă dorul de morțe al junclui. Dar simțind că plânsul o înecă, fugi din casă.

— Biată copila! — murmură el, când remase singur. — Ea me iubesc. Ea nu știe că în sufletul meu nu mai înceapă dorul pentru dinsa, nu știe că tot sufletul mi este plin de dorul țerei și de dorul Smaraldei. Smaralda soția amicului meu! Soția aceluia care mi a deschis casa lui, punga lui, inima lui. Acest bine eu 'l respălătesc, aruncând asupra soției sele nătă-turii învăpădate de o patimă viclădă. Dor nefericit, dor blăstemat, ce vei face tu din mine? Eu al cărui suflet era pur ca floarea cîinului, adă 'mi e frică să'mi arune cugetarea în antrul meu: unde șerpi și viperele dăoa și nopțea lui rod inima. Ce să me fac. Dumnezeu! meu, ce să me fac? Unde să fug? Cum să sting acest dor blăstemat? 'Mi e frică chiar de umbra mea ca să nu aște ce clocească în peptul meu. Ori-cine aruncă asupra mi ochi, 'mi pare că citește tot ce ascund înai mult. Pare că toți me arăt cu degetul, pare că toți strig:

„Iecă acela care a scuipat în parul alb al lui Cosma, iecă acela care 'i a rapit inima soției sele, iecă acela care a rusinat casa și copii lui Cosma.“ Dar nu, nu voi face acest pecat care ar face tota lumea să me blăsteme. Dacă cugete șerpesii ați înveninați sufletul meu, am încă puterea d'a le înfina; am încă puterea d'a îmbrânci demonul care mi șoptește ca sa le pun în faptă. Smaraldo, nu vei afla nici o dată ce se petrece în mine. Cosmo, nu vei afla nici o dată ce te plâng de faptele mele. Sint domn penste mine ca Dumnezeu asupra pamintului. Voi fugi departe de Smaralda. 'mi voi rōde mai bine inima cu dinți, de cat să fac pecatul de a' l spune că o iubesc, pe ea, pe soția amicului meu, pe femeea cea mai sânta. Mane chiar voi fugi. Dar înainte d'a pleca, odata numai ochi mei să se mai imbete de vederea ei, odată numai auzul meu să mai sōrbă murmurul an-geresc al vocii sele

Si în prada unei dureri sfâșietore, cu ochi înflăcărați, cu fața scaldată de sudore, își luă palăria și eși. Pași lui nu mai atingeau pamintul. Maria îl strigă, el nici nu întorse capul. Copila începu a și șterge lacrimile cari rouă din ochi ei negri și ași apăsa inima care svicnea sub iea de borangie.

Cu tōte că era spre apusul sōrelui, arșița era nesuferită, și lucrul fiind o tortură, poporul se îndesa în grădinele umbrōse. Grădina Ghaferului era plină. Vedea acolo reprezentate tōte meseriile, bolțile și curțile boteresci. Fecărul cu figura pirlită și bucle umfate ca foile cu cari suffă în foc; plîndaru! și lipsca-nul cu antierul și mura de ciocoiu; caldăra-rul cu șorțul de pele nēgră și cu caucul în-velit în pândă albă; tabaci, precupeți, dul-gheri și țidari cu pantaloni largi și incre-țiți pe pantece, cu ilecul cusut în șnururi și cu epigrama pe buze; zaraful înotând în șalvari sei și cu degetele numerând camăta ce a câștigat în acea dă; lăutari cu antierile și dulamele lor, sunând din viori ca să dea pofta vre unuia d'a 'l puue să cânte pentru un ort; copii grămădiți în jurul vre unui bra-gagiū; țigani curților boteresci umfându-se în pene ca să cumōscă că țin de case mari, — tōte acestea făceau o impestrițătura cîudată, un vufet de cântece, chiote, certe, rîsurī și glume, cum numai pe la bălcurile orașelor din județe mai aflam āuca. Mai adăogați apoi femeile cu costumul lor variat, iei fota de lînă cu colori, colo fusta de anghinā, din colo ro-bia coconei sub care se mlădia corpul țiga-nor; țerani strecurându-se prin acest amestec cu șiala în față și cu caclula în mână, tă-tând după ei cate un copil umit și cu un sir de covrigi pe mână. Apoi greci, armenī, ōvrei, unguri, bulgari, rațoindu-se prin mulțime. Țigani se resbunau pe țerani de epigramele cu cari aceștia li înveninau când li apucați la largul lor, la sate.

Un țerau junce care ținea de mână pe un altul bătrîn, soerul seō, care și el ținea de mână pe nevasta sa, care și ea ținea de mână pe fică sa, care și ea ținea de mână un lanț de copii care nu se mai termina: acest lanț cîudat șerpuita prin mulțime. Cel din cap striga din când în când pe cel dela cōdă, ca nu cum-va să se rupă acest sânt lanț al familiei.

Un țigan din curtea Bărcănescului, vedēnd acesta, începu a rîde și a striga:

— Ia vedeți ce funie de ligioni!

— Funie cu care vom spāndura într'o dă pe toți greci și stremoși lor! — îl intrerupse un macelar cu manele în bozunarele al căror fund pareă mai adanc de cât oca Slănicului.

— Stremoși grecilor, dă, noi suntem! — a-dăoga țiganul, dupa ce mesură din vedere pe macelar și vedu că nu și a găsit omul cu care ar putea să se încalere.

— Audi ciora cum se lauda cu stremoși

țigănescă a grecilor. când chitar dracul și-ar sculpa în sin și s'ar lepăda de asemenea strenepoți! — adăogă un dulghier cu o mână rescindânduși mustața, iar cu cea — altă mângâind tesla ce o avea la brâu.

Țiganul uitându-se chlorăș când la cuțitele măcelarului. când la tesla dulghierului. întorse spatele ca să plece. dar mâna unui ferar îi apucă umărul ca un clesce. ceea ce făcu pe bietul țigan să se scâlțimbe ca Tersit din Omer.

— Nu pleca, gașper infumurat. și spu e noă șirul istoriei: Cum se face că țiganii sunt stremoși Grecilor?

— Apoi țecă cum, respunse țiganul care vedea că n'are cum să scape. Coconul.... —

— Spune șleau istoria și nu te abate la coconul. Știu eu că cocon va să dică semînță de măgar, — strigă un ucenic de cavaf.

— Apoi dacă nu tăceți, nu mai spun nimic.

— Nu te oțeri, — strigă un alt meseriaș, rescind o funie în mână, — că acum te facem clorelhine negru colo în dud.

— Nu te supera. frate....

— Frate cu coconi din casa boierului țen, iar nu cu mine, faraone! — strigă meseriașul necăjit.

— Ascultați istoria. jupanilor. — duse bietul țigan cu vocea rugătoare.

— Ascultăm, ascultăm!

Și lumea se făcu cerc în jurul grecului vechi care se simțea foarte strimțorat. Cu toate acestea el începu:

— Coconul cel mic al Barcaulescului care scie multă carte grecescă, într'o zi pe când îl duceam la scôla, mi'a spus cele ce ve spun și eu acum. Traian Imperatul nostru.

— Di al vostru, cloră, iar nu al nostru. — se răsti un copil, puinduși manele la spate.

— Bine, fie și numai al vostru. dacă nu voiți să fie și al nostru. Traian după ce a bătut pe eleii de i'a stins după fața pământului, s'a dus și a încărcat cinci sute de corăbii cu faraoni ca mine din Egipt și i'a adus în Grecia unde le-a dis, ca Dummedeu lui Adam: „Țecă pământul vostru. Munciiți! Cu sudorea frunților văstre, să ve faceți pâne, pilaf, fes și fustanela. Bieți mei stremoși n'au avut ce să facă de cât să se supună aceluia cărui se supunea totă lumea. Este învederat ca sôrele. că din noi se trag Greci. Apoi probă despre adevărul cuvintelor mele, nu aveți de cât să auziți cum numer ei și cum numerăm noi, cum dic ei tatăl nostru și cum îl dicem noi Despre apucăturile lor cari se asemăn cu ale noastre ca două picături de apă. țeu! nu mai încape vorbă.

Ascultători, căror le plăcea ctudata espli-

cație istorică a țiganului, îl aprobară plină întrătăta că un țidar îi dăte un pahar de vin, un măcelar scôse din buzunar cinci rinichii și o limbă și i le dăte, dicându'i:

— Di nainte. Cum te chiamă?

— Țancu.

— Ca toți țigani. Ori-cum, esei ager de minte, strânge mâna.

Și pelasgul nostru, mișcat de generositatea măcelarului. îi strânse mâna cu aceea umilită cu care ar fi sărutat mâna unui popă.

— Apă, apă!... Mor! — strigă o voce năbușită spre pörta grădinei, și ce-va greū ca un burduf cu unt-de-lemn se auzi cădend la pământ.

Toți își întorse vederile.

Era un biet țigan, sclav ca totă viață lui. ascuns sub un cojoc și un sac. Cădut cu fața în jos și cu mânele întinse, părea o cruce. Nici nu mai resufla. Lumea se grămădi în gfulul seii.

— L-a pecetluit în cojoc, săracul! — strigă o femeie arătând cêra roșie pe catarama de la cintură.

O cotă cu apă. — duse un pescar ridicându'l în sus și cercând a'l ține pe piclôrele cari i se împleticeau.

Vărsându apă în cap, țiganul își reveni în fire. Unul voind să i desfacă cintura ca să i scôră cojocul, nefericitul se opuse, dicend:

Nu faceți pecat d'a ve atinge de peccetie. căci me omôră cocôna.

— Dar ce ai făcut, ca să te pedepsescă atât de cumplit ceea cățea? îl întrebă o femeie.

— Ya! nimic. M'a chiamat și mi'a dis: „Stane, să alergi acum la postelnicêsa Cecropide dela Mogogôfe, sa mi dea câte-va gogoși din risticul cu care și face spincenele; de acolo să te întorei la serdăreșa Eftihia dela Radul Vodă. să întreb de unde la roșu pentru obraz, și să te duci să cumperi de unde îți va dice; apoi să te întorei la Obor și să mi cumperi dece oca de flôre de fin, ca să fac baie: să te mai răpedi la serdăreșa Marghiola din Delea Vechie, la clucerêsa Catrina dela Stelea, la păhărnicêsa Psihița din Arment, la postelnicêsa Cleopatra din Olteni, și să le spui că le aștept poi-mănc sêra la mine unde vor fi mai multe obrazze mari.“ Uf! și ca să me întore mai tute, pe acêstă arșiță, m'a pecetluit în cojoc.

— Bietul om! Ce cruđine! Boteri sunt mai rei de cât țatari! Ce va să dică a fi sclav! — esclamară cei cari l înconjuraū, și din ochi le picară lacrimi.

— Dummedeu să ve platescă de binele ce mi'ați făcut, — duse nefericita victimă a cochise-

tăriei femeiesc, și încercându-se cu sacul în care era florea de fln, plecâ impleticindu-se și susținut de cel care spusese istoria colonisării Greciei.

Lumea se uită mult timp după dln-i, apoi schimbără uităturu în cari puteai citi acea teribilă întrebare care anunță o adâncă sgu-duire soțială: „Pînă când?”

Dimitriu Gimba care se oprise puțin ca să resufte, cum și împins de instinctul care-i comanda să veică cu ochi lui tôte nefericirile poporului, respunse cu vorba la uităturu schimbate:

— Pînă când aceste chinuri? cugetați voi. Să ve spun eu, fraților. Pînă când veți proba lumii că sunteți demni de strămoși vostri, că sunteți Domni în România care e scaldată cu sângele vitejesc al lui Lupul Mehedintênul.

Fetele schuteind de plăcere se întorseră către junele oltên.

— E din scôla lui Lazăr! murmură unii.

— E copilul de suflet al căpitanului Tudor din Mehedintși! murmură alții.

— Dumnezeu să te audă! — strigară toți.

Un bulu-bașa, urmat de câți-va arnăuți ar-mați cu batonete și latagane, trecând în a-cel moment și veidnd p'un scolar d'at lui Lazăr în vorbă cu poporul, ordonă să im-prasce mulțimea. Arnăuți începură a da în dreapta și stânga cu paturile puscilor, cu batonetele în cea mai sumeșă. Gimba cu ochi schuteind de mânie. Iși înceștă pumni și fu gata să sară asupra unui arnăut care sângerase p-o bătrînă, — dar brațele vînose ale unui pes-car îl smulse din mulțime și îi dîse:

— Nu'i mai oțeri, când nu ai nici un pis-tol în brîu!

Cu câte-va capete sparte, cu câte-va pulpi sângerate, mulțimea se risipi și arnăuți ple-cară triumfători.

Gimba strângend mâna pescarului, luă ca-lea către casa lui Cosma Moldovanul care lo-cuța la Sântul Elefteriș, pe malul Dîmboviței.

Dar ce se petrecea în sufletul junelui no-stru, în urma celor ce veșuse? Părea că dos-pesce decizia prin o așteptare ca aceea ce este în natură mai înainte d'a scăpăra dlo-rele. Era o deșteptare, dar vaga, indecisă, cu ceta, cu rațe, cu roă, cu murmure, cu strî-gări, cu flori pline de sânge, cu sărutări fu-rate în umbră. Din când în când închidea ochi și cerca să distingă ce-va din vrtețul de imagine ce flutura în creeri sei, și în acel haos de lumină, întunecet și fulgere, nu dis-tingea mai clar de cît o figură pe care o numia Patria dar pe care o semuia cu Sma-

ralda. Vedendu'l cine-va mergend cu picto-rele în pulbere ca într'un nor, cu figura scâl-dată de rațele roșiatică ale sôrelui apuind, cari'i impleteau o aureolă, cu ochi schuteitori ațintăți spre apus, ca cum ar fi vroit să ci-tească în purpura cerului respunsul la întrebarea poporului: pînă când? — ar fi dis: „Iecă un deū”.

(Va urma).

G. H. GRANDEA.

La Trilbi sburatorul d'Argail.

Veți, umbre ușore,
Cari trezităre
Prin lume sburați,
Și cu a mormurii,
Umbrilor vedora
Ducea călătoria!

Daș nate vioare,
Mândre floricele,
Noșe fără spun,
Noșe roșidre,
Pline de vîcôre,
Garofle și cîșt!

Cîntec veșt!

Pe rațele apusului
Vii, mândre sburători? —
Me mîngăo a ta aripă,
Și aștful tei ușor!
Frumosă'i timp ce scintoaș,
Și sborul tei cel lin
Sunt dulci precum cântările
Ce sufletul alină!

În casa mea cea singură,
Trilbi, bine-ai venit,
Cu glasul și anspinoș
Ce-ades am așdit!
În locuința mi pusnică
Tu însă nu'i ada
O luntreșă gîngășă
S'o poți îmbrășișă!

Dar spune-mi: cu-a ta vizișă,
Aici pe cine vrei?
Veniși să veți silfidele
Ori sburători mei?
Acei ce'mi aduc pururea
Cu sborul lor deschis,
Dioa senine cugete
Și năptea dulce via!

Veniși să'mi veți uodinele
Ce cu stoh se'ncunun!
Său Napi mei, ce vesole
Povești ades imi spun?
Ah! du-te d'aici! — Lasă-me
Nici unul nu mai e,
Se duseră toți ôșpeși
Din tristă casa mea!

Îi osindiră dîșmani,
Amar i-aș alungat;
Și Napi și Nalucele,
Po tôte le-aș necat!
Sărmanii Napi a cornului
Chîmăre când aud,
Nu vin, căci tot îi sparie
Glasul lor slut și crud.

Ei surite aripă
Silfului meu să smult.
Prin casa'mi singuratecă
Sburând, nu'l mai ascult.
Nime nu mai me mângăie,
Căci ei avură plac
Pe ziua mea s'o ferece
Ling'al meu liliale!

Și tu, sărmane, tomete
De răcnetolo lor,
Mai mult de cât de tonetul
Acel îngroșitor,
Care resonă'n stâncele
Lovite de alb val,
Unde se primblă falnicul
Fantom al lui Fingal!

Acel ce după măgură
Să te aducă vru,
Ca tine el tovaroșă
Nădejdea o avu
Și mult timp Frauța mamă-nu
Ca p'Omer îl vestu
Departe de-a sa patrie
Cântând că potrecu!

Trist și înalt în cugete
Poetul a iubit
Aăncu! unde vulturul
S'ascunde îngroșit,
Mirosul dulce-al florilor,
Cometele ce per,
Ităsnătoare clopote
Cari se plâng în cer!

Pustiile selbatice
Calcă nemernicind
Căol inima lui slobodă
De asupriri iugind,
Norodelor e sufletul
Și luminosă stea
Pre care'n vezi s'o 'ntunece
Tirani n'or putea.

Acest fel fu d'apurura
Poetul Nodic. —
Te du de'i spune răpede
Cât a fost spaima mea,
Veșledute'n primejdie.
Tu iarăși nu'nceța
Al privilegia, pându-te
Să dormi pe fruntea sa.

Nu umbra rătăcindu-te,
Pădescete mcreș.
Să nu dai peste muncile
Ce-a tras bist Silful meu;
Să nu te prindă amarnici,
Că'ndată haina ta
Cu o negră! mărșavă
Grojav o vor păta.

Sau forecându'și mâuire
Să șeți tot într'un loc,
Cu-a lor Naiade veste
Te vor prinde la joc;
Cu Fauni și cu Satiri
Greșoși, bătrini Silvani,
Dohuri cari sunt mucedu
De doă mfi de ani!

(După Victor Hugo, — trad. de C. NEGRUZZI)

C R O N I C A.

Noptile Carpatine sau istoria martirilor libertății, — roman istoric de I. C. Drăgescu, — Pesta, 1867. — Doi ani sunt de când apărură această operă. Ea ne spune lucruri mari și frumoase despre strebuni noștri, lucruri cari în acești doi ani nu s'au făcut de nimeni. Bieți fiți al lui Traian și Decebal, când vor să mai vedă fapte mari, trebuie să desgrăpe un mormint. Numai aci a mai ramas ce-va. Dar desgropăm noi din morminte aceste fapte mari cel puțin?

Domnul Drăgescu desgrăpă un șir de fapte în această operă interesantă ce trecu necunoscută de publicul român ca și de publicul evreu, — ca cum s'ar fi tipărit în mijlocul Vienei, iar nu în țera Românilor.

În șirul noptilor de cari este vorba, se dă o idee despre istoria Românilor din Transilvania, în formă de roman. Nu aflăm într'această carte streluciri de geniu, cugetări filosofice, ci lucruri plăcute: eroi români pe cari nu'i cunoștem, fapte marețe, istoria lui Cloșca și Iloria, eroi și martiri români. Din descrierile istorice, es icel și colo într' prosă nise-gratioasă poezii populare cari au profumul gurei de smență a verginei căprite a Carpaților.

Acastă carte, scrisă la o altă nație, în altă limbă, ar fi făcut o plăcută întipărire. Este romanul moral unit cu epopeea, culirica, cu istoria. În buchet cu toate florile Carpaților! Acastă operă mai are un merit, că este scrisă fără acea pretentie de latinomanie. Coloni români nu vorbeau limba latină. Limba latină se vorbea numai în Roma, la palat, în senat, la forum și între luvețați. Coloni vorbeau limbile rustice cari există astăzi în Iberia, Italia, Francia, România, Macedonia, cu alte dialecte locale. — Cartea este dar scrisă românește.

Acastă operă trecu nevedută. Pecat! Nu pentru dînsa, — timpul ei nu a venit, va veni. Dar un popor ce face atăta paradă în toate clasele inteliğințe, cu nația, cu trecutul, cu prezentul și cu viitorul, nu trebuia să necunoscă acest suflet al Carpaților, ce a trecut peste noi cu profumul faptelor mari din trecut?

Ore această stare de lucruri în care bandele de venetici și favoriti dau mesura viitorului, să ne preocupe atât de mult în cât să uităm eroi și faptele lor strelucite, când ele trec une-ori ca o girlandă de lumină pe la ochi noștri aplecați pe bugetul Statului, acel milostiv buget care nutrece țera și străinătatea?

D. BOLINTINEANU COBĂD.

